

Kompetencije budućih učitelja za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva

Filipović, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:397193>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-28**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Lucija Filipović

**KOMPETENCIJE BUDUĆIH UČITELJA ZA POUČAVANJE
POVIJESNIH SADRŽAJA U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA**

Diplomski rad

Zagreb, srpanj, 2021.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Lucija Filipović

**KOMPETENCIJE BUDUĆIH UČITELJA ZA
POUČAVANJE POVIJESNIH SADRŽAJA U NASTAVI
PRIRODE I DRUŠTVA**

Diplomski rad

**Mentor rada:
doc. dr. sc. Alena Letina**

Zagreb, srpanj, 2021.

SADRŽAJ

SAŽETAK

SUMMARY

1. UVOD	1
2. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA	3
2.1. Pregled dosadašnjih istraživanja vezanih uz povijesne sadržaje u nastavi prirode i društva.....	3
3. NASTAVNI PREDMET PRIRODA I DRUŠTVO	5
3.1. Posebnost nastavnog predmeta Priroda i društvo	5
3.2. Metodika nastave Prirode i društva	6
3.3. Uvođenje učenika u poimanje vremena u nastavi Prirode i društva	7
4. ISHODI UČENJA KOJI SE OSTVARUJU PRIMJENOM POVIJESNIH SADRŽAJA U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA.....	9
4.1. Sadržajna analiza Kurikuluma za nastavni predmet PID s obzirom na zastupljenost ishoda učenja koji se mogu vezati uz povijesne teme	9
4.2. Povijesni sadržaji za realizaciju ishoda učenja iz Kurikuluma za nastavni predmet Priroda i društvo	14
4.3. Razvoj povijesnog mišljenja učenika – preduvjet za nastavu povijesti na višim razinama obrazovanja	16
4.4. Povezanost ishoda učenja koji se realiziraju primjenom povijesnih sadržaja s načelom zavičajnosti	22
5. NASTAVNE STRATEGIJE I METODE UČENJA I POUČAVANJA ZA REALIZACIJU ISHODA UČENJA VEZANIH UZ POVIJESNE SADRŽAJE.....	24
5.1. Prigodne teme, povijesne slike i razvojne teme	24
5.2. Vremenska crta.....	26
5.3. Istraživačka nastava.....	30
5.4. Izvanučionička nastava.....	31
5.5. Projektna nastava.....	33
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	36
6. 1. Cilj istraživanja.....	36
6.2. Istraživačka problemi	36
6.3. Hipoteze.....	37
6.4. Uzorak ispitanika.....	37

6.5. Metoda istraživanja	38
7. REZULTATI I RASPRAVA	39
8. ZAKLJUČAK	54
9. PRILOZI	56
LITERATURA.....	64
IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA	67

SAŽETAK

Poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva zahtjeva kombiniranje različitih nastavnih strategija i metoda koje će učenicima omogućiti njihovo kvalitetno razumijevanje. Važno je pritom razviti učeničku sposobnost kronološkog mišljenja, analize i interpretacije povijesnih događaja i procesa te povijesnog istraživanja.

Temeljni cilj ovoga rada bio je razmotriti nastavne strategije i metode kojima se može potaknuti interes učenika za povijesne teme te utvrditi kompetencije budućih učitelja za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva. Teorijski dio bavi se analizom važnosti povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva, ishoda učenja koji se ostvaruju njihovom primjenom te nastavnim strategijama i metodama učenja i poučavanja kojima se realiziraju navedeni ishodi učenja. U empirijskom dijelu rada iznose se rezultati istraživanja čiji je cilj bio ispitati stavove i znanja budućih učitelja o povijesnim temama koje se poučavaju u nastavi prirode i društva kao i utvrditi kako studenti, budući učitelji, samoprocjenjuju svoje vještine i sposobnosti za njihovu učinkovitu i kvalitetnu realizaciju u nastavi prirode i društva. Istraživanje je provedeno na uzorku od 157 studenata četvrte i pete godine Učiteljskog fakulteta u Zagrebu (N=157). Podaci su prikupljeni metodom anketiranja, odnosno anketnim upitnikom sastavljenim za potrebe ovog istraživanja. Rezultati ovog istraživanja pokazali su da budući učitelji imaju pozitivan stav o poučavanju povijesnih tema. Također, studenti samoprocjenjuju kako je razvijenost njihovih vještina za poučavanje povijesnih sadržaja na prosječnoj razini. Većina je studenata na pitanjima kojima se ispituje znanje povijesnih sadržaja koji se poučavaju u nastavi prirode i društva ostvarila više od 60% točnih odgovora pokazujući pritom djelomično zadovoljavajući stupanj znanja. Budući učitelji svjesni su važnosti povijesnih tema, no iskazuju nesigurnost poznavanja povijesnih sadržaja što se može utvrditi i u provjeri znanja u kojoj studenti nisu postigli visoku razinu znanja. Istraživanjem se došlo do zaključka kako bi se nastava na fakultetu trebala prilagoditi stjecanju trajnijih znanja i potrebnih vještina za poučavanje povijesnih sadržaja.

KLJUČNE RIJEČI: povijesne teme, Priroda i društvo, ishodi učenja, vremenska crta

SUMMARY

Student teachers' competencies for teaching historical contents in Science and Social studies classes

Teaching historical contents in Science and Social studies classes demands combinations of different teaching strategies and methods in order to enable students a good understanding of them. The important thing is to develop student's abilities of chronological thinking, analysis and interpretation of historical events and processes and historical research.

The fundamental goal of this thesis is to consider teaching strategies and methods which can encourage the interest of historical topics in students and determine competence of future teachers in teaching historical topics within teaching Science and Social studies classes. Theoretical part deals with analysis of the importance of historical topics within teaching Science and Social studies classes, learning outcomes which are achieved by applying them together with teaching strategies and studying methods in realizing listed studying outcomes. In the empirical part of the thesis the research is taken out which goal was to question attitudes and knowledge of future teachers about historical topics which are being taught within Science and Social studies classes as well as determine how students, future teachers self-evaluate their skills and abilities for their effective and quality realization in Science and Social studies classes. Examination has been conducted on 157 students of the Faculty of Teacher Education, University of Zagreb which are currently in their 4th and 5th year of studies (N=157). Data was acquired using survey method which was composed for the needs of this research. The results of this research have shown that the future teachers have a positive approach to teaching historical topics. Also, the research shows that the students self-assess their skills of teaching history topics on an average level. Most of the students have accomplished more than 60% of correct answers on questions about knowledge of historical topics in teaching Science and Social studies classes which also shows a partially satisfactory degree of knowledge. The research has shown conclusion that the teaching at university should be adjusted to acquiring permanent knowledge and needed skills for teaching history topics.

KEYWORDS: historical contents, Science and Social studies classes, learning outcomes, timeline

1. UVOD

Nastavni predmet Priroda i društvo je interdisciplinarni predmet u primarnom obrazovanju. Njime se uvodi učenike u promatranje, poimanje i spoznavanje odnosa specifičnih za prirodu i društvo. Dio odgojno-obrazovnih ishoda učenja tog nastavnog predmeta odnosi se na stjecanje spoznaja o povijesti hrvatskog naroda i domovine Republike Hrvatske, uključujući pritom razumijevanje uzročno-posljedičnih sveza brojnih povijesnih događaja. Upravo navedeni ishodi učenja učiteljima mogu predstavljati svojevrsni izazov s obzirom na zahtjevnost njihova prilagođavanja psihofizičkim obilježjima učenika od 7. do 10. godine te nužnost kombiniranja različitih nastavnih strategija i metoda koje će učenicima omogućiti kvalitetno razumijevanje povijesnih sadržaja i razvoj sposobnosti kronološkog mišljenja, analize i interpretacije povijesnih događaja i procesa te povijesnog istraživanja.

Važna je zadaća nastavnog predmeta Priroda i društvo osposobiti učenike za poimanje vremena i snalaženje u njemu što je temelj za daljnje učenje i razumijevanje povijesnih tema na višim razinama obrazovanja. U razumijevanju koncepta vremena učenicima može pomoći vremenska crta. Ona „prikazuje određene događaje u nizu, obično s vremenskim odrednicama, na linearan način.“ (De Zan, Letina i Vasilj, 2018, str. 17). De Zan (2005) navodi kako se povijesni sadržaji od 1. do 4. razreda osnovne škole realiziraju kao prigodne teme, povijesne slike i razvojne teme.

Obrazovanje u 21. stoljeću usmjereno je prema stjecanju ključnih kompetencija koje je odredila Europska komisija (komunikacija na materinskom jeziku, kulturna svijest i izražavanje, socijalna i građanska kompetencija, inicijativnost i poduzetnost, digitalna kompetencija, znati kako učiti, matematička kompetencija i kompetencija u prirodoslovlju i tehnologiji i komunikacija na stranim jezicima) (Marinović, 2014). Kako bi se učenicima omogućilo stjecanje navedenih kompetencija nastava u kojoj se ostvaruju ishodi učenja primjenom povijesnih sadržaja mora biti raznolika i dobro pripremljena. Stoga je poželjno povijesne sadržaje spoznavati istraživačkom nastavom, projektnom nastavom te izvanučioničkom nastavom u kojoj su učenici aktivni sudionici procesa učenja i samostalno dolaze do bitnih spoznaja.

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi kompetencije studenata učiteljskih studija za poučavanje povijesnih sadržaja i realizaciju s njima povezanih ishoda učenja u nastavi Prirode i društva. Dok se teorijski dio rada bavi analizom zastupljenosti povijesnih sadržaja i njima pripadajućih ishoda učenja u nastavi prirode i društva te različitim strategijama i metodama koje se mogu koristiti tijekom njihova poučavanja i učenja, empirijski dio nastoji utvrditi razinu znanja budućih učitelja o povijesnim sadržajima koji se poučavaju u nastavi prirode i društva, njihove stavove o poučavanju povijesnih tema, te utvrditi kako studenti, budućí učitelji samoprocjenjuju svoje kompetencije za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi Prirode i društva.

Povijesne teme i njima pripadajući ishodi učenja u primarnom obrazovanju omogućavaju učiteljima veliku slobodu pri koncipiranju metodičkih scenarija za nastavni proces budući da se oni često vežu uz područje zavičaja u kojemu učenik živi i polazi školu te im je jedna od zadaća izgradnja nacionalnog identiteta. Stoga je važno da učitelji budu sposobni pronaći zanimljive i primjerene izvore, odabrati aktivnosti primjerene dobi učenika te povijesne sadržaje i ishode učenja istraživati i realizirati na različite načine. Pri tome, valja u prvi plan staviti aktivnost učenika kako takvom nastavom ne bi dominirao isključivo frontalni rad u kojem učenici pasivno slušaju učiteljevo usmeno izlaganje.

2. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Povijesnim sadržajima u nastavi prirode i društva do sada se bavio vrlo mali broj autora. Različiti autori proučavali su povijesne sadržaje s različitih stajališta. Matanović (2013) se u svome radu bavila razvojem povijesnih tema u udžbenicima Prirode i društva u razdoblju od 1985. do 2005. godine stavljajući pritom naglasak na promjenu i prilagodbu povijesnih sadržaja trenutnom političkom i društvenom kontekstu. Mađarević (2013) ispituje zastupljenost praktičnih radova u nastavi Povijesti. Bukovac (2018) u svome radu proučava povijesne i geografske sadržaje u nastavi prirode i društva pri čemu analizira zastupljenost povijesnih pojmova od 1. do 4. razreda osnovne škole. Također, ispituje i znanja studenata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Puli o povijesnim sadržajima.

2.1. Pregled dosadašnjih istraživanja vezanih uz povijesne sadržaje u nastavi prirode i društva

Matanović (2013) u svom radu zaključuje kako je pisanje povijesnih tema u udžbenicima za nastavni predmet Priroda i društvo rezultat općenitih shvaćanja o tome što bi učenik trebao znati zanemarujući pritom stupanj kognitivnog razvoja. Naglašava problem prepisivanja među autorima, kopiranja slika, pitanja, bitnih pojmova te nedovoljne promjene u izradi udžbenika u razdoblju od 20 godina. Autorica ističe kako su udžbenici za treće razrede osnovne škole mnogo bolje, kvalitetnije i razumljivije pisani u usporedbi s udžbenicima za četvrte razrede koje karakteriziraju monotonost, predugački tekstovi uz mnoštvo apstraktnih pojmova.

Mađarević (2013) u svome radu proučava zastupljenost metoda praktičnih radova u nastavi povijesti. Pri tome ispituje stavove učenika srednjih škola o nastavnim metodama, oblicima rada, nastavnim sredstvima i pomagalicama te izvanučioničkoj nastavi. Autorica je došla do rezultata da u nastavi povijesti prevladavaju verbalne metode i frontalni oblik nastave. Učenici su se složili da je heuristička nastava dosta zastupljena, dok je praktičnih radova vrlo malo.

Jedan od ciljeva istraživanja Bukovac (2018) jest ispitati poznavanje povijesnih pojmova kod budućih učitelja, studenata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Puli. U svome istraživanju uspoređivala je znanje povijesnih sadržaja po studijskim

godinama te došla do rezultata da je prva godina odgovorila točno na 55,92% pitanja, druga godina na 61,18%, treća na 44,74%, četvrta na 58,40% te peta na 55,16% pitanja. Poznavanje povijesnih pojmova kod budućih učitelja najveće je kod studenata druge godine, a najmanje kod studenata treće godine. Prema navedenom istraživanju ne može se povezati da studenti viših godina imaju veće znanje o povijesnim sadržajima. Iz istraživanja proizlazi da studenti metodikom nastave prirode i društva studenti ne stječu višu razinu znanja o povijesnim sadržajima.

Na temelju proučavanja dostupne literature može se utvrditi kako se do sada ovom temom bavilo vrlo malo autora, te nije bilo niti jednog istraživanja kojima su se ispitivali stavovi, vještine i znanja budućih učitelja o povijesnim temama u nastavi prirode i društva, stoga bi ovo istraživanje moglo rezultirati zanimljivim podacima i zaključcima.

3. NASTAVNI PREDMET PRIRODA I DRUŠTVO

Ciljevi nastavnog predmeta Priroda i društvo postavljeni su široko i sveobuhvatno, a odgojno-obrazovni ishodi učenja se ostvaruju sadržajima različitih znanosti (fizika, kemija, biologija, geografija, sociologija i povijest). De Zan (2005) navodi da je nastavni predmet Priroda i društvo nastao izdvajanjem sadržaja o okruženju učenika i životnoj blizini u poseban predmet. Pri tome, nastojalo se učenika uvoditi u svijet stvari i pojava koji ga okružuju primjerno njegovoj dobi i psihofizičkim mogućnostima.

Danas se na Prirodu i društvo gleda kao na nastavni predmet kojem je temeljna svrha razvoj kompetencija važnih za suvremeno društvo. Priroda i društvo je interdisciplinarni nastavni predmet koji integrira znanstvene spoznaje prirodoslovnoga, društveno-humanističkoga i tehničko-informatičkoga područja (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

3.1. Posebnost nastavnog predmeta Priroda i društvo

Nastava prirode i društva zasniva se na temeljnim nastavnim načelima: načelo zavičajnosti ili životne blizine, načelo cjelovitosti, opseg – ekstenzitet sadržaja, dubina – intenzitet sadržaja, promjenjivost sadržaja i zadovoljavanje interesa učenika. Načelo zavičajnosti ostvaruje se povezivanjem nastave prirode i društva s područjem u kojem učenik živi i polazi školu. Načelo cjelovitosti proizlazi iz učenikovog shvaćanja okruženja u cjelini. U nastavi prirode i društva prevladava fenomenološki orijentirana integracija pri čemu se pojava promatra u cjelovitosti. Stoga su sadržaji nastavnog predmeta Priroda i društvo kompleksni jer se mogu ostvariti sadržajima prirodnih znanosti, geografije, povijesti, gospodarstva, sociologije, tehnike, kulture, prometnog odgoja, zdravstvenog odgoja i obrazovanja. Opseg ishoda učenja iz godine u godinu postupno se širi, te se razvoj novih kompetencija učenika nadovezuje na prethodno stečene. Budući da se zbilja u kojoj učenici žive neprestano mijenja, za realizaciju zadanih ishoda učenja potrebno je odabrati aktualne sadržaje koji će biti u skladu s proizvodnim, tehničkim, društvenim i znanstvenim razvojem. Na kraju, važno je osigurati zadovoljavanje interesa učenika osiguravajući im sudjelovanje u različitim oblicima rada te razvojem njihovih stvaralačkih sposobnosti (De Zan, 2005).

3.2. Metodika nastave Prirode i društva

Prema Beziću (1973) metodika prirode i društva razlikuje se od metodika ostalih nastavnih predmeta po tome što se oslanja na rezultate mnogih znanosti iz prirodnog, društvenog, humanističkog i interdisciplinarnog područja, dok ostale metodike sadržaje crpe iz jedne, matične znanosti.

Metodika prirode i društva definira se kao „interdisciplinarno znanstveno opredmećenje u kojem se proučavaju zakonitosti odgoja i obrazovanja sa stajališta nastave prirode i društva u osnovnoj školi.“ (De Zan, 2005, str. 15).

De Zan (2005) navodi kako je glavna zadaća metodike nastave prirode i društva stručno-metodičko osposobljavanje za kritičko promišljanje nastavnog predmeta prirode i društva, ostvarivanje zadaća tog nastavnog predmeta i vrednovanje rada. Isti autor navodi četiri temeljna zadatka metodike nastave prirode i društva – povijesni, teorijski praktični i istraživački zadatak. Povijesni zadatak metodike nastave prirode i društva obuhvaća poučavanje povijesnog razvoja i oblikovanja tog nastavnog područja. Teorijski zadatak metodike prirode i društva sadrži teorijsku osnovu nastavnog rada. Teorija metodike nastave prirode i društva neprestano se razvija, mijenja, produbljuje i usavršava. Praktični zadatak metodike nastave prirode i društva nastoji osposobiti učitelje za praktično izvođenje nastave. Istraživački zadatak metodike nastave prirode i društva nastoji povećati učinkovitost metodike proučavajući probleme nastavne prakse. Nastavna se djelatnost oslanja na rezultate znanstvenih istraživanja kako bi se neprestano usavršavala.

Jedno od glavnih obilježja metodike prirode i društva je njena interdisciplinarnost. Budući da bi sadržaji nastave prirode i društva na početku školovanja trebali omogućiti učeniku stjecanje cjelovite spoznaje o svijetu, oni su birani iz različitih znanosti. Sadržaji Prirode i društva obuhvaćaju dijelove iz prirodnih znanosti (fizika, kemija, biologija), iz interdisciplinarnih znanosti (geografija) iz društvenih znanosti (sociologija), humanističkih znanosti (povijest) te posebnih područja (odgoj za zaštitu okoliša, prometna kultura, humani odnosi među spolovima). Također, metodika nastave prirode i društva veoma je povezana uz pedagogijske znanosti: didaktiku, opću pedagogiju, komparativnu pedagogiju, povijest pedagogije i metodologiju pedagogijskog istraživanja (De Zan, 2005).

Metodika prirode i društva bavi se i problematikom realizacije ishoda učenja koji se odnose na spoznavanje povijesnih sadržaja. Njegov je zadatak odrediti koje ishode učenja učenici trebaju savladati na određenom stupnju obrazovanja. Ishodima učenja određena su znanja i vještine koje će učenici znati i moći nakon završenog ciklusa učenja te sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda učenja.

3.3. Uvođenje učenika u poimanje vremena u nastavi Prirode i društva

Vrijeme je središnji koncept povijesne znanosti, a povjesničari razlikuju dva koncepta vremena: objektivno i subjektivno vrijeme. Objektivno vrijeme je ono koje se mjeri pomoću instrumenata poput satova i kalendara. Pomoću njega tijekom vremena je uočljiv te su prikazane promjene kroz vrijeme. S druge strane, subjektivno vrijeme predstavlja subjektivni doživljaj vremena na koji utječu razni čimbenici poput primjerice kulturalnih i religijskih. Na sve ljude, pa tako i povjesničare, snažno utječe način na koji oni poimaju vrijeme (Marinović, 2014).

Američki metodičari ističu važnost upoznavanja mlađe djece s povijesnim temama iz američke povijesti. U *Američkim standardima za učenje povijesti u mlađoj dobi* (1994) kao prvi standard navodi se kronološko mišljenje. Prema njemu učenike treba osposobiti da razlikuju prošlo, sadašnje i buduće vrijeme, identificiraju vremensku strukturu povijesne naracije ili priče (početak, sredina i završetak), utvrđuju vremenski red u izgradnji vlastitih povijesnih naracija, mjere i računaju kalendarsko vrijeme po danima, tjednima, mjesecima, godinama, dekadama i stoljećima, interpretiraju podatke predstavljene na crti vremena, kreiraju vlastitu crtu vremena zapisivanjem događaja te objašnjavaju promjenu i kontinuitet u vremenu (Rendić Miočević, 2000).

Aдекватno poimanje vremena jedan je od preduvjeta za razumijevanje povijesnih sadržaja i realizaciju njima pripadajućih ishoda učenja. „Djeca mogu uspješno shvatiti pojedine povijesne događaje ako shvaćaju i vrijeme u kojem su se oni odvijali.“ (Bezić, 1973, str. 95). Učenik treba shvatiti da vrijeme ima svoju veličinu koja se mjeri odgovarajućim mjernim jedinicama (sat, dan, mjesec, godina itd.). Nadalje, učenike treba osposobiti za orijentaciju u vremenu, tj. trebaju znati kad su se pojedini događaji dogodili, koliko je to vremenski udaljeno od sadašnjosti, koji su im

dogadjaji prethodili te koji su se događaji zbili kasnije. Također, učenici trebaju shvatiti da je vrijeme dinamična pojava koja kontinuirano teče te se nikada ne vraća (De Zan, 2005).

Pletenac (1991) navodi da se uvođenje učenika u kronologiju dijeli u dvije etape. U prvoj učenika osposobljavamo za snalaženje u vremenu (vremenska orijentacija), a u drugoj učenik spoznaje objekte, osobe i događaje iz prošlosti užeg i šireg zavičaja. Pri tome je prvi korak u vremensku orijentaciju razumijevanje i služenje pojmovima sadašnjost, prošlost i budućnost, a zatim desetljeće, stoljeće i tisućljeće.

De Zan (2005) opisuje uvođenje učenika u poimanje vremena i učeničku percepciju vremena tijekom prva četiri razreda osnovne škole. U prvom razredu doživljavanje vremena je subjektivno i egocentrično, a iskazivanje neprecizno. Učenike se uvodi u preciznije određivanje vremena u smislu vremenskih odnosa, ali ne i trajanja. Učenici spoznaju kontinuitet vremena služeći se pojmovima: dan, doba dana, odnos danas, jučer, sutra, tjedan, dani u tjednu i godišnja doba. U drugom razredu učenike se uvodi u mjerenje trajanja vremena pri čemu je temeljna jedinica za vrijeme sat. Učenici se koriste urom (satom) za mjerenje kraćih razdoblja te na vremenskoj crti planiraju svoje aktivnosti tijekom dana. U trećem razredu zadatak je učenika točno određivanje vremena pomoću većih vremenskih jedinica. Učenici trebaju usvojiti pojmove sadašnjost, prošlost i budućnost, a zatim desetljeće, stoljeće i tisućljeće. Desetljeće učenici spoznaju vremenskom crtom na kojoj prikazuju događaje iz svog prvog desetljeća, a kasnije im desetljeće služi kao temeljna mjera za mjerenje većih vremenskih razdoblja. Nakon toga, uz pomoć vremenske crte učenici spoznaju stoljeće i tisućljeće. U četvrtom razredu učenici su već spoznali sva vremenska razdoblja koja su im potrebna za spoznaju društveno-povijesne prošlosti Republike Hrvatske.

4. ISHODI UČENJA KOJI SE OSTVARUJU PRIMJENOM POVIJESNIH SADRŽAJA U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA

De Zan (2005) navodi da pri izboru povijesnih sadržaja i ishoda učenja treba voditi računa o psihičkim sposobnostima i dobi učenika te didaktičkim načelima. Stoga je potrebno odabrati sadržaje iz prošlosti zavičaja i domovine Hrvatske koji su učenicima bliski, koji će ih zanimati i oduševiti. Sljedeće poglavlje bavit će se analizom povijesnih sadržaja u udžbenicima Prirode i društva kojim se realiziraju ishodi učenja predviđeni predmetnim kurikulumom.

4.1. Sadržajna analiza Kurikuluma za nastavni predmet PID s obzirom na zastupljenost ishoda učenja koji se mogu vezati uz povijesne teme

U novije vrijeme obrazovanje se nastoji organizirati kroz kurikularni pristup koji osigurava razvoj ključnih kompetencija za suvremeno društvo. „Kurikularni pristup obrazovanju otvara mogućnost da se sve sastavnice sustava smisleno i skladno povežu u jedinstvenu funkcionalnu cjelinu te usmjere prema suvremenim zahtjevima društva i tržišta.“ (Marinović, 2014, str. 13).

Kurikulum za nastavni predmet Priroda i društvo za osnovne škole u Republici Hrvatskoj službeni je dokument za planiranje i provedbu nastave u 2020. godini za prve, druge i treće razrede osnovne škole, a od 2021. vrijedit će i u četvrtim razredima. Organiziran je u pet osnovnih koncepata. Povijesne teme obuhvaćene su trima konceptima: *Organiziranost svijeta oko nas*, *Promjene i odnosi* te *Pojedinac i društvo*. Prvi koncept *Organiziranost svijeta oko nas* obuhvaća vremensku organiziranost ljudi i društava. Navedeni koncept uključuje prikazivanje i praćenje organizacije vlastitog vremena, ali i organiziranost društava tijekom određenih vremenskih razdoblja. Koncept *Promjene i odnosi* obuhvaća razumijevanje kako su promjene nastale kao rezultat prilagodbe i ostavile trag u vremenu zabilježen u prirodnim oblicima i povijesnim izvorima. Koncept *Pojedinac i društvo* odnosi se na shvaćanje da ljudske zajednice nastanjuju prostor te dijele zajednički jezik, kulturu, tradiciju, a povijesnim i suvremenim događajima prostoru daju identitet. Nadalje, izgradnja nacionalnog identiteta uključuje poznavanje materinskog jezika, svijest o nacionalnoj pripadnosti, stoga se poučavanje organizira oko upoznavanja povijesti

zavičaja i domovine. Posebnost kurikuluma jest i koncept *Istraživački pristup* koji objedinjuje sve koncepte te kod učenika razvija vještine koje će kasnije primijeniti u svakodnevnome životu. Pri primjeni povijesnih sadržaja ističe se razmatranje valjanih dokaza i argumenata, razvijanje vještina promatranja, uspoređivanja, razvrstavanja, postavljanja pitanja, predviđanja, analiziranja, generaliziranja, prikupljanja informacija i slično (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

Važna sastavnica kurikuluma su odgojno-obrazovni ishodi učenja. Ishodi učenja opisuju kompetencije, a obuhvaćaju znanja, vještine i sposobnosti te vrijednosti koje učenik može pokazati nakon završetka procesa učenja (Marinković, 2014). *Tablica 1* prikazuje ishode učenja vezane uz povijesne teme u nastavi prirode i društva od prvog do četvrtog razreda osnovne škole.

Tablica 1.

Temeljni ishodi učenja vezani uz povijesne teme u nastavi prirode i društva

RAZRED	TEMELJNI ISHODI UČENJA VEZANI UZ POVIJESNE TEME
1. razred	OŠ B.1.2. <i>Učenik se snalazi u vremenskim ciklusima, prikazuje promjene i odnose među njima te objašnjava povezanost vremenskih ciklusa s aktivnostima u životu.</i>
2. razred	PID OŠ A.2.2. <i>Učenik objašnjava organiziranost vremena i prikazuje vremenski slijed događaja.</i>
	PID OŠ B.2.3. <i>Učenik uspoređuje, predviđa promjene i odnose te prikazuje promjene u vremenu.</i>
	PID OŠ C.2.1. <i>Učenik uspoređuje ulogu i utjecaj pojedinca i zajednice na razvoj identiteta te promišlja o važnosti očuvanja baštine.</i>
3. razred	PID OŠ A.3.2. <i>Učenik prikazuje vremenski slijed događaja i procjenjuje njihovu važnost.</i>

	PID OŠ B.3.3. <i>Učenik se snalazi u promjenama i odnosima tijekom vremenskih ciklusa te analizira povezanost vremenskih ciklusa s događajima i važnim osobama u zavičaju.</i>
	PID OŠ C.3.1. <i>Učenik raspravlja o ulozi, utjecaju i važnosti zavičajnoga okružja u razvoju identiteta te utjecaju pojedinca na očuvanje baštine.</i>
4. razred	PID OŠ A.4.2. <i>Učenik obrazlaže i prikazuje vremenski slijed događaja te organizira svoje vrijeme.</i>
	PID OŠ B.4.3. <i>Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske.</i>
	PID OŠ C.4.1. <i>Učenik obrazlaže ulogu, utjecaj i važnost povijesnoga nasljeđa te prirodnih i društvenih različitosti domovine na razvoj nacionalnoga identiteta.</i>

U prvom razredu samo se jedan temeljni ishod učenja u nastavnom predmetu Prirode i društva može povezati uz snalaženje u vremenu i povijesne teme, ishod učenja PID OŠ B.1.2. *Učenik se snalazi u vremenskim ciklusima, prikazuje promjene i odnose među njima te objašnjava povezanost vremenskih ciklusa s aktivnostima u životu.* Ovaj ishod učenja podrazumijeva primjenu vremenske crte ili drugih prikaza vremenskoga slijeda kako bi se pratile i planirale vlastite aktivnosti u danu i/ili tjednu.

Drugi razred sadrži tri temeljna ishoda učenja vezana uz snalaženje u vremenu i povijesne teme. Prvi je ishod učenja PID OŠ A.2.2. *Učenik objašnjava organiziranost vremena i prikazuje vremenski slijed događaja.* Učenik uspoređuje i uočava redoslijed događaja koji su se dogodili tijekom sata, dana, tjedna, mjeseca i godine, da se služi kalendarom i satom (urom), navodi mjesece i brojeve dana u mjesecu, upisuje i planira događaje na vremenskoj crti. Drugi je ishod učenja PID OŠ B.2.3. *Učenik uspoređuje, predviđa promjene i odnose te prikazuje promjene u vremenu.* Učenik se nakon učenja snalazi u vremenu, uspoređuje nedavnu prošlost i sadašnjost i predviđa buduće događaje te povezuje događaje i promjene u vremenu prikazujući ih na vremenskoj crti ili lenti vremena, crtežom ili grafičkim prikazom.

Zadnji ishod učenja vezan uz povijesne teme u drugom razredu je PID OŠ C.2.1. *Učenik uspoređuje ulogu i utjecaj pojedinca i zajednice na razvoj identiteta te promišlja o važnosti očuvanja baštine.* Ishodom učenja se naglašavaju važne kompetencije učenika - opisivanje i postavljanje pitanja o povijesnoj, kulturnoj i prirodnoj baštini svoga mjesta, navođenje primjere i objašnjavanje načina zaštite i očuvanja prirodne, kulturne i povijesne baštine te sudjelovanje i predlaganje načina obilježavanja događaja i blagdana.

U trećem razredu tri su temeljna ishoda učenja vezana uz povijesne teme. Prvi je ishod učenja PID OŠ A.3.2. *Učenik prikazuje vremenski slijed događaja i procjenjuje njihovu važnost.* Ovim ishodom učenja od učenika se očekuje da prikazuje vremenski slijed događaja na vremenskoj crti ili lenti vremena (desetljeće, stoljeće i tisućljeće) i procjenjuje njihovu važnost te prikazuje vremenski slijed događaja u zavičaju u desetljeću, stoljeću i tisućljeću i opisuje njihov značaj. Drugi je ishod učenja PID OŠ B.3.3. *Učenik se snalazi u promjenama i odnosima tijekom vremenskih ciklusa te analizira povezanost vremenskih ciklusa s događajima i važnim osobama u zavičaju.* Od učenika se očekuje da opisuje svoje prvo desetljeće i na vremenskoj crti prikazuje značajne događaje u svome životu, uspoređuje prošlost i sadašnjost i predviđa promjene i odnose u budućnosti, raspravlja o utjecaju događaja, osoba i promjena na sadašnji i budući život čovjeka, prikazuje događaje, osobe i promjene u zavičaju tijekom prošlosti i sadašnjosti te ih predviđa u budućnosti služeći se kalendarom, vremenskom crtom i crtežom. Treći je ishod učenja PID OŠ C.3.1. *Učenik raspravlja o ulozi, utjecaju i važnosti zavičajnoga okružja u razvoju identiteta te utjecaju pojedinca na očuvanje baštine.* Učenik na kraju ciklusa učenja uspoređuje društvo u zavičaju u prošlosti sa sadašnjim društvom, komentira sličnosti i različitosti, navodi značajne osobe i događaje iz zavičaja i objašnjava njihov doprinos zavičaju te objašnjava i procjenjuje povezanost baštine s identitetom zavičaja.

Četvrti razred također sadrži tri temeljna ishoda učenja vezana uz povijesne teme, ali su oni puno zahtjevniji i detaljniji. Prvi je ishod učenja PID OŠ A.4.2. *Učenik obrazlaže i prikazuje vremenski slijed događaja te organizira svoje vrijeme.* Od učenika se očekuje da objašnjava važnost organizacije vremena na primjeru vlastitog iskustva te oblikuje i organizira svoje vrijeme. Drugi je ishod učenja PID OŠ B.4.3. *Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu*

priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske. Od učenika se očekuje da prikuplja informacije i istražuje odnose prirodnih i društvenih pojava, istražuje o značajnim osobama i događajima u domovini, povezuje ih s kulturno-povijesnim spomenicima, smješta u vremenske okvire te pokazuje na vremenskoj crti ili lenti vremena, objašnjava utjecaj istraženih događaja, osoba i promjena na sadašnji život čovjeka te uspoređuje odnose i promjene u prošlosti, sadašnjosti u zavičaju i/ili Republici Hrvatskoj i predviđa moguće odnose i promjene u budućnosti. Zadnji je ishod učenja PID OŠ C.4.1. Učenik obrazlaže ulogu, utjecaj i važnost povijesnoga nasljeđa te prirodnih i društvenih različitosti domovine na razvoj nacionalnoga identiteta. Od učenika očekuje da objašnjava ulogu nacionalnih simbola/obilježja, raspravlja o svojoj ulozi i povezanosti s domovinom prema događajima, interesima, vrijednostima te istražuje prirodnu i društvenu raznolikost, posebnost i prepoznatljivost domovine koristeći se različitim izvorima.

Temeljni ishodi učenja vezani uz povijesne teme mogu realizirati uz pomoć ishoda učenja iz istraživačkog pristupa. Ishod učenja za prvi i drugi razred u konceptu *Istraživački pristup* je PID OŠ A.B.C.D.1.1. *Učenik uz usmjeravanje opisuje i predstavlja rezultate promatranja prirode, prirodnih ili društvenih pojava u neposrednome okružju i koristi se različitim izvorima informacija.* U spoznavanju povijesnih sadržaja učenik prepoznaje uzročno-posljedične veze u neposrednome okružju, postavlja pitanja o prirodnim i društvenim pojavama, objašnjava uočeno, iskustveno doživljeno ili istraženo, uočava probleme i predlaže rješenja, raspravlja, uspoređuje i prikazuje na različite načine rezultate te donosi jednostavne zaključke. U trećem i četvrtom razredu ishod učenja je PID OŠ A.B.C.D.3.1. *Učenik uz usmjeravanje objašnjava rezultate vlastitih istraživanja prirode, prirodnih i/ili društvenih pojava i/ili različitih izvora informacija.* Ishod učenja u spoznavanju povijesnih sadržaja obuhvaća promatranje i opisivanje, postavljanje pitanja i pretpostavki o očekivanim rezultatima, planiranje istraživanja, provođenje jednostavnih istraživanja i prikupljanje podataka te zaključivanje i analizu podataka. Istraživačkim pristupom potiče se samostalan rad učenika te razvijanje kritičkog mišljenja i važnih vještina za cjeloživotni razvoj.

4.2. Povijesni sadržaji za realizaciju ishoda učenja iz Kurikuluma za nastavni predmet Priroda i društvo

U prvom razredu osnovne škole ishodi učenja koji se mogu realizirati primjenom povijesnih tema i sadržaja zastupljeni su u malom broju, ali se pomoću njih stvara temelj za razumijevanje pojma vremena. Glavna je zadaća učenike uvesti u snalaženje u vremenu. To podrazumijeva ishod učenja OŠ B.1.2. *Učenik se snalazi u vremenskim ciklusima, prikazuje promjene i odnose među njima te objašnjava povezanost vremenskih ciklusa s aktivnostima u životu.* Sadržajnom analizom udžbenika za prvi razred *Istražujmo naš svijet 1* (Letina, Kisovar Ivanda i De Zan, 2019) utvrđuju se dvije nastavne cjeline u kojima je moguća realizacija ishoda učenja koji će učenicima omogućiti snalaženje u vremenu i stjecanje kompetencija koje su im potrebne za kasnije kvalitetno razumijevanje povijesnih događaja na višim stupnjevima obrazovanja: Snalaženje u vremenu i Blagdani. Nastavna cjelina *Snalaženje u vremenu* sadrži nastavne jedinice Dan i doba dana, Dani u tjednu i Jučer, danas, sutra. Kompetencije koje učenici stječu u ovoj nastavnoj cjelini preduvjet su za daljnje učenje i realizaciju ishoda učenja koji se ostvaruju primjenom povijesnih sadržaja. Učenici trebaju razumjeti što je vrijeme te da su se neki događaji dogodili, neki se upravo sada događaju, a neki će se tek dogoditi. Učenici stječu spoznaje povezujući ih s vlastitim iskustvom. Realizacija ishoda učenja počinje sadržajima koji su učenicima vremenski bliski te ih je učenik neposredno doživio. Nastavna cjelina *Blagdani* sastoji se nastavnih jedinica Dani kruha, Božić, Uskrs i Dan državnosti. Učenici u prvom razredu učeći o blagdanima govore o običajima iz prošlosti, o tome što se slavi i na koji način, pomoću čega učenici shvaćaju da se običaji prenose tijekom godina i oblikuju našu sadašnjost.

U udžbeniku za drugi razred *Istražujmo naš svijet 2* (Kisovar Ivanda i Letina, 2020) prisutne su nastavne cjeline Snalaženje u vremenu i Blagdani kojima se također realiziraju ishodi učenja koji su preduvjet dobrog razumijevanja povijesnih događanja. Također, u drugom razredu, unutar nastavne cjeline *Naše mjesto* u nastavnoj jedinici Kulturna i prirodna baština našeg mjesta, učenici će spoznati što je povijesna baština te kako kulturnu baštinu nekom mjestu čine građevine, spomenici i dijelovi naselja iz prošlosti. Ova nastavna jedinica omogućuje realizaciju ishoda učenja PID OŠ C.2.1. *Učenik uspoređuje ulogu i utjecaj pojedinca i zajednice na razvoj identiteta te promišlja o važnosti očuvanja baštine.* U ovoj nastavnoj jedinici

učenici uočavaju i nabrajaju građevine, običaje i tradicijske predmete svog mjesta. Ishod učenja PID OŠ A.2.2. *Učenik objašnjava organiziranost vremena i prikazuje vremenski slijed događaja* realizira se u nastavnoj cjelini *Snalaženje u vremenu*. Ona sadrži nastavne jedinice: Vrijeme mjerimo urom, Mjeseci i godina, Godina i godišnja doba i Sadašnjost, prošlost, budućnost. Učenici objašnjavaju organiziranost vremena te analiziraju pojmove sadašnjost, prošlost i budućnost. Opisuju događaje i predmete iz prošlosti te pretpostavljaju kakvi će biti u budućnosti. Događaje također objašnjavaju i opisuju služeći se osobnim iskustvom realizirajući pritom ishod učenja PID OŠ B.2.3. *Učenik uspoređuje, predviđa promjene i odnose te prikazuje promjene u vremenu*. Nastavna cjelina *Blagdani* sastoji se od nastavnih jedinica: Dani kruha, Božić i Nova godina, Uskrs i Blagdani domovine Hrvatske. U prvom razredu učenici su proučavali blagdane u odnosu na tradiciju i običaje u obiteljskom domu, dok u drugom razredu o njima uče iz perspektive kulture u kojoj žive. Ishodi učenja se proširuju, uči se o razlozima slavljenja, točnim datumima i običajima iz prošlosti. Uz Dan državnosti, uči se i o Danu sjećanja na žrtve Domovinskog rata koji se dovodi u svezu s važnim događajima iz prošlosti domovine Republike Hrvatske.

Udžbenik za treći razred osnovne škole *Istražujmo naš svijet 3* (Letina, Kisovar Ivanda i Braičić, 2020) ishode učenja važne za poimanje vremena i snalaženje u njemu sadrži u nastavnoj cjelini *Snalaženje u vremenu*, kao i u prijašnjim razredima. Nastavne jedinice u toj cjelini su: Sadašnjost, prošlost, budućnost, Moje prvo desetljeće, Stoljeće i tisućljeće, Predci i potomci – obiteljsko stablo, Naš zavičaj u prošlosti i Znamenite osobe našeg zavičaja. Nastavna jedinica Sadašnjost, prošlost, budućnost proširuje se, učenici razlikuju bližu i dalju prošlost i budućnost te istražuju da svaka osoba, grad, mjesto, zavičaj, narod i domovina ima svoju sadašnjost, prošlost i budućnost. U nastavnoj jedinici Moje prvo desetljeće učenici se počinju služiti vremenskom crtom kao pomagalom za izradu vlastitog desetljeća. Određuje se pojam desetljeća kao vremensko razdoblje od deset godina. Nakon što su učenici usvojili pojam desetljeća slijedi jedna od najvažnijih nastavnih jedinica za razumijevanje povijesnih događaja, Stoljeće i tisućljeće. Učenici moraju razumjeti što je stoljeće, a što tisućljeće te kada ono započinje i završava. Razrada ishoda učenja PID OŠ A.3.2. *Učenik prikazuje vremenski slijed događaja i procjenjuje njihovu važnost* nalaže da učenik prikazuje vremenski slijed događaja na vremenskoj crti ili lenti vremena (desetljeće u životu učenika i njegove obitelji, stoljeće i

tisućljeće na primjeru kulturno-povijesnih spomenika, važniji događaji i sl.) i procjenjuje njihovu važnost (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019). Stoga je važno naučiti kako se služiti vremenskom crtom i na njoj označiti važne događaje. U nastavnoj jedinici Predci i potomci – obiteljsko stablo učenici shvaćaju vremenske pojmove sadašnjost, prošlost i budućnost u odnosu na vlastitu obitelj izrađujući pritom obiteljsko stablo. Nastavna jedinica Naš zavičaj u prošlosti obuhvaća realizaciju ishoda učenja PID OŠ C.3.1. *Učenik raspravlja o ulozi, utjecaju i važnosti zavičajnoga okružja u razvoju identiteta te utjecaju pojedinca na očuvanje baštine.* Učenik uspoređuje društvo u zavičaju u prošlosti sa sadašnjim društvom, navodi značajne osobe i događaje iz zavičaja i objašnjava njihov doprinos zavičaju i stavlja ih u povijesni slijed (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019). Uz to, učenik i proučava povijesne izvore, kulturno-povijesne spomenike, muzeje te arhive iz zavičaja. Ova nastavna jedinica učiteljima omogućuje veliku slobodu prilikom organiziranja nastave, učitelji sami pripremaju materijale, tekstove i izvore koji mogu biti dobar poticaj za rad u skupinama i samostalno istraživanje učenika. Nastavna jedinica Znamenite osobe našeg zavičaja učenike upoznaje sa zanimanjima i radom osoba iz njihovog zavičaja koje su ostvarile značajan doprinos. Ova nastavna jedinica veže se uz ishod učenja PID OŠ B.3.3. *Učenik se snalazi u promjenama i odnosima tijekom vremenskih ciklusa te analizira povezanost vremenskih ciklusa s događajima i važnim osobama u zavičaju.* Realizacija ishoda učenja na kraju ciklusa učenja od učenika očekuje da raspravlja o utjecaju događaja, osoba i promjena na sadašnji i budući život čovjeka, prikazuje događaje, osobe i promjene u zavičaju tijekom prošlosti i sadašnjosti te ih predviđa u budućnosti (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019). Ovim nastavnim jedinicama nastoji se potaknuti zanimanje i ljubav prema zavičaju.

Zbog velike količine ishoda učenja i složenosti njihove realizacije, udžbenik za četvrti razred analizirat će se u sljedećem poglavlju.

4.3. Razvoj povijesnog mišljenja učenika – preduvjet za nastavu povijesti na višim razinama obrazovanja

Učenici u razrednoj nastavi kroz nastavni predmet Priroda i društvo uče o svijetu koji ih okružuje na integrirani način. U četvrtom je razredu najviše ishoda učenja vezanih

uz povijesne sadržaje koje je potrebno realizirati. U ovom poglavlju analizirat će se povijesni sadržaji u nastavi Prirode i društva u udžbeniku *Istražujmo naš svijet 4* (Kisovar Ivanda, Letina, i Braičić, 2021) u odnosu na očekivane ishode učenja predmetnog kurikulumu. Povijesni sadržaji u tom udžbeniku nalaze se u dvije nastavne cjeline: Prošlost domovine Hrvatske i Hrvatska u europskom okružju.

Nastavna cjelina Prošlost domovine Hrvatske uključuje sljedeće nastavne jedinice: Dolazak Hrvata, Hrvatski vladari, Borba za samostalnost, Borba za hrvatski jezik, Hrvatska u 20. stoljeću i Znamenite osobe u prošlosti Hrvatske. Sve nastavne jedinice uključuju razradu ishoda učenja PID OŠ B.4.3. *Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske.*

Nastavna jedinica Dolazak Hrvata učeniku pruža mogućnost da istražuje o značajnim događajima u domovini (vrijeme doseljenja Hrvata), povezuje ih s kulturno-povijesnim spomenicima, smješta u vremenske okvire te pokazuje na vremenskoj crti ili lenti vremena. U udžbeniku je objašnjeno kako su se prema legendi Hrvati na današnje područje vjerojatno naselili u 7. stoljeću, a u 9. stoljeću osnovali kneževine Primorsku i Panonsku Hrvatsku. Značajan vladar bio je knez Trpimir po kojem je dinastija Trpimirovići dobila ime. U 9. stoljeću Hrvati preuzimaju kršćanstvo što se povezuje s krstionicom na kojoj se nalazi ime kneza Višeslava. Učenike se poticajnim zadatkom potiče na aktivno razumijevanje kronologije povijesnih događaja i smještanje tog konteksta u odgovarajuće vrijeme tako što na vremenskoj lenti označavaju različitim bojama stoljeće u kojem su se Hrvati naselili u novu domovinu te stoljeće u kojem je kršćanstvo postalo vjerom većine naroda.

U nastavnoj jedinici Hrvatski vladari također se od učenika očekuje da pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz Republike Hrvatske. Hrvatski vladari opisani u udžbeniku su kraljevi Tomislav, Petar Krešimir IV. i Zvonimir. Učenici zaključuju po čemu su ovi vladari bili značajni te ih smještaju u vremensko razdoblje. Također, ove vladare trebaju povezati s kulturno povijesnim spomenicima kao što je spomenik kralju Tomislavu gradu Zagrebu, spomenik kralju Petru Krešimiru IV. u Šibeniku te spomenik kralju Zvonimiru u Kninu čime se omogućuje aktualizacija povijesnih sadržaja i povezivanje s kulturnom baštinom u obliku postojećih kulturno-povijesnih spomenika. Značajan je i spomenik Bašćanska

ploča koji je darovnica kralja Zvonimira samostanu svete Lucije. Učenici na vremenskoj crti na odgovarajuće mjesto upisuju imena vladara koji su vladali u određenom razdoblju. Realizacija ishoda učenja PID OŠ B.4.3. *Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske* od učenika očekuje da prikuplja informacije i istražuje o odnosima prirodnih i društvenih pojava. Taj ishod učenja može se realizirati kroz zadatak u udžbeniku koji od učenika nalaže da istraži u mjestu u kojem živi nosi li neka ulica ili trg ime nekog hrvatskog vladara te da istraži podatke o tom vladaru iz čega proizlazi zaključak kako se udžbenikom kontinuirano potiče istraživačko učenje.

Nastavna jedinica Borba za samostalnost podijeljena je u tri odlomka: Hrvatske kneževske obitelji, Ratovi s Osmanlijama te Urota Zrinskih i Frankopana. Hrvatske kneževske obitelji bile su krčki knezovi Frankopani te knezovi Šubići čije je središte bio Bribir. U udžbeniku se nalaze fotografije naselja Bribir te tvrđava knezova Frankopana na Krku koje omogućuju vizualizaciju kulturno-povijesnih spomenika koji svjedoče o ostavštini kneževskih obitelji. Time se realizira ishod učenja PID OŠ C.4.1. *Učenik obrazlaže ulogu, utjecaj i važnost povijesnoga nasljeđa te prirodnih i društvenih različitosti domovine na razvoj nacionalnoga identiteta*. Također, od učenika se očekuje da objašnjava utjecaj istraženih događaja, osoba i promjena na sadašnji život čovjeka čime se povijesna zbivanja povezuju sa sadašnjošću. Za ratove s Osmanlijama značajna je Bitka na Krbavskom polju u 15. stoljeću u kojoj su Osmanlije porazile hrvatsku vojsku. Urota Zrinskih i Frankopana iz 16. stoljeća opisana je kao nezadovoljstvo hrvatskih plemića na obećanja habsburškog vladara Ferdinanda koja je završila pogubljenjem Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana. Učenici u ovoj nastavnoj jedinici moraju povezati uzroke i posljedice, smjestiti događaje na vremensku crtu te povezati spomenik Petru Zrinskom i Franu Krsti Frankopanu u Čakovcu s događajima iz prošlosti. U udžbeniku se nalazi i zadatak za učenike u kojem moraju istražiti izvore o jednoj obitelji hrvatskih velikaša i izraditi plakat čime se nastavlja kontinuitet istraživačkog učenja i realizacije ishoda učenja istraživačkog pristupa.

Nastavna jedinica Borba za hrvatski jezik sadrži dva podnaslova: Hrvatski narodni preporod i Težnje za jačanjem hrvatske samostalnosti. Učenici trebaju razumjeti kako je do 19. stoljeća službeni jezik u hrvatskoj upravi, sudstvu i obrazovanju bio

latinski te da je 1847. godine hrvatski jezik proglašen službenim u vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda čiji je vođa bio Ljudevit Gaj. Učenici na praznoj vremenskoj lenti moraju obojati stoljeće u kojem je hrvatski jezik proglašen službenim što omogućava razumijevanje kronološkog slijeda događaja u odnosu na događaje iz prošlosti o kojima su do sada učili. Uz ovu nastavnu jedinicu veže se ishod učenja PID OŠ C.4.1. *Učenik obrazlaže ulogu, utjecaj i važnost povijesnoga nasljeđa te prirodnih i društvenih različitosti domovine na razvoj nacionalnoga identiteta.* Učenik treba razumjeti ulogu jezika za očuvanje i razvoj nacionalnoga identiteta. Pod podnaslovom Težnje za jačanjem hrvatske samostalnosti opisane su značajne osobe koje su doprinijele stvaranju neovisne države: Josip Jelačić, biskup Juraj Dobrila, Ante Starčević, Eugen Kvaternik, Mihovil Pavlinić, Ivan Mažuranić i Josip Juraj Strossmayer. U udžbeniku se nalazi i istraživački zadatak u kojem učenici trebaju odabrati jednu od navedenih znamenitih osoba te istražiti na različitim izvorima podatke o njoj te zapisati u bilježnicu kratak tekst o tome.

Nastavna jedinica Hrvatska u 20. stoljeću podijeljena je na Prvu Jugoslaviju i Drugu Jugoslaviju. Prva Jugoslavija nastala je nakon Prvog svjetskog rata te je bila zajednica jugoslavenkih naroda, međutim, Hrvati u njoj nisu bili zadovoljni jer nisu svi narodi bili ravnopravni te su im ukinute institucije poput bana i Sabora. Kao najvažnija osoba tog razdoblja ističe se Stjepan Radić koji je bio na čelu Hrvatske seljačke stranke. On se zalagao za očuvanje prava hrvatskog naroda te je 1928. godine ranjen u Narodnoj skupštini u Beogradu te je od posljedica ranjavanja umro. U udžbeniku je i opisana Nezavisna Država Hrvatska koja je nastala uz pomoć Njemačke i Italije te su za njeno vrijeme počinjena mnoga zlodjela. Učenici u udžbeniku na praznoj vremenskoj crti trebaju označiti trajanje Prvog i Drugog svjetskog rata. Druga Jugoslavija nastala je nakon Drugog svjetskog rata kao zajednica različitih naroda. U toj su zajednici Hrvati bili nezadovoljni zbog neriješenih pitanja nacionalnih sloboda, gospodarskih, kulturnih i političkih nejednakosti. Kao realizacija ishoda učenja PID OŠ B.4.3. *Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske* navodi se da učenik uspoređuje na istraženim primjerima odnose i promjene u prošlosti, sadašnjosti u Republici Hrvatskoj i predviđa moguće odnose i promjene u

budućnosti. Učenik može proučiti odnose Hrvatske sa susjednim zemljama, kako su se oni razvijali i pretpostaviti što će se događati u budućnosti.

Nastavna jedinica Znamenite osobe u prošlosti Hrvatske sadrži opise i fotografije nekih od doprinosa znamenitih osoba iz područja znanosti, književnosti, umjetnosti i glazbe. Znameniti znanstvenici i izumitelji su Faust Vrančić, Ruđer Bošković, Nikola Tesla i Slavoljub Penkala. Znameniti književnici opisani u udžbeniku su Marko Marulić, Antun Mihanović te književnice Ivana Brlić Mažuranić i Marija Jurić Zagorka. Znameniti likovni umjetnici su Slava Raškaj i Ivan Meštrović te se od skladatelja izdvajaju Ivan Zajc i Dora Pejačević. U ovoj nastavnoj jedinici učenici prikupljaju informacije i istražuju o odnosima društvenih pojava, istražuju o značajnim osobama u domovini te objašnjavaju utjecaj istraženih osoba na sadašnji život čovjeka. Isto tako, u ovoj nastavnoj jedinici realizira se ishod učenja PID OŠ C.4.1. *Učenik obrazlaže ulogu, utjecaj i važnost povijesnoga nasljeđa te prirodnih i društvenih različitosti domovine na razvoj nacionalnoga identiteta.* U udžbeniku se nalazi i zadatak u kojem učenici u svoju bilježnicu crtaju vremensku lentu i na njoj označavaju stoljeća u kojima su živjeli navedeni znanstvenici i umjetnici te ih na taj način smještaju u vremenske okvire realizirajući ishod učenja PID OŠ A.4.2. *Učenik obrazlaže i prikazuje vremenski slijed događaja te organizira svoje vrijeme.*

U nastavnoj cjelini Hrvatska u europskom okružju nastavne jedinice vezane uz povijesne sadržaje su: Samostalna Republika Hrvatska, Zagreb – glavni grad Republike Hrvatske, Hrvatska u Europskoj Uniji i Hrvatska kulturna baština. Ovim nastavnim jedinicama zajednički je ishod učenja PID OŠ C.4.1. *Učenik obrazlaže ulogu, utjecaj i važnost povijesnoga nasljeđa te prirodnih i društvenih različitosti domovine na razvoj nacionalnoga identiteta.*

U nastavnoj jedinici Samostalna Republika Hrvatska učenici trebaju razumjeti put Hrvatske do osamostaljenja koji je započeo demokratskim izborima te prvim zasjedanjem višestranačkog Sabora u Hrvatskoj 30. svibnja 1990. godine. Potom je 25. lipnja 1991. godine Sabor donio odluku o samostalnosti Republike Hrvatske. U kolovozu 1992. godine za prvog predsjednika samostalne Republike Hrvatske izabran je Franjo Tuđman. Put do osamostaljenja bio je težak jer je četiri godine trajao rat u Hrvatskoj koji se zove Domovinski rat. Učenik istražuje o značajnim osobama (Franjo Tuđman) i događajima u domovini (Domovinski rat) te ih povezuje

s kulturno-povijesnim spomenicima. U udžbeniku se nalaze fotografije spomenika posvećenih ubijenim stanovnicima i braniteljima u Škabrnji, srušena crkva tijekom Domovinskog rata i muzej Vukovarska ratna bolnica. Ove događaje smješta u vremenske okvire te pokazuje na vremenskoj crti ili lenti vremena. Također, objašnjava i utjecaj istraženih događaja, osoba i promjena na sadašnji život čovjeka.

U nastavnoj jedinici Zagreb – glavni grad Republike Hrvatske učenici upoznaju glavne podatke o nastanku grada Zagreba. On je nastao na dva brežuljka Gradec i Kaptol koje je dijelio potok Manduševac. Godine 1094. na Kaptolu je osnovana Zagrebačka biskupija. Gradec je postao slobodni kraljevski grad 1242. godine kada mu je kralj Bela IV. dodijelio Zlatnu bulu. Gradec i Kaptol spojeni su u grad Zagreb 1850. godine. Učenici na praznoj vremenskoj crti moraju označiti stoljeća u kojima su se dogodili ovi događaji i pritom realizirati ishod učenja PID OŠ A.4.2. *Učenik obrazlaže i prikazuje vremenski slijed događaja te organizira svoje vrijeme.* U udžbeniku se nalazi i zadatak za učenike u kojem trebaju pronaći i ispričati legende o nastanku imena Zagreb povezan uz razradu ishoda učenja PID OŠ B.4.3. učenik prikuplja informacije i istražuje o odnosima prirodnih i društvenih pojava.

Povijesni sadržaji vezani uz nastavnu jedinicu Hrvatska u Europskoj uniji su datum ulaska Hrvatske u Europsku uniju 1. srpnja 2013 i njezin nastanak. Također, važan je i datum 9. svibnja kada se obilježava Dan Europe te se organiziraju razne aktivnosti i festivali. Učenik raspravlja o svojoj ulozi i povezanosti s domovinom prema događajima, interesima, vrijednostima. Također, istražuje prirodnu i društvenu raznolikost, posebnost i prepoznatljivost domovine koristeći se različitim izvorima.

Nastavna jedinica Hrvatska kulturna baština sadrži opise i fotografije spomeničke kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a. To su povijesna jezgra Dubrovnika, Dioklecijanova palača, povijesna jezgra Trogira, stećci, polje kod Starog Grada na otoku Hvaru, katedrala svetog Jakova u Šibeniku, obrambeni sustavi iz 16. stoljeća u Zadru i Šibeniku te Eufrazijeva bazilika u Poreču. Ova nastavna jedinica u svezi je s ishodom učenja PID OŠ C.4.1. *Učenik obrazlaže ulogu, utjecaj i važnost povijesnoga nasljeđa te prirodnih i društvenih različitosti domovine na razvoj nacionalnoga identiteta.* Prema tome, učenik istražuje prirodnu i društvenu raznolikost, posebnost i prepoznatljivost domovine koristeći se različitim izvorima. Objašnjava povezanost baštine s identitetom domovine te ulogu baštine za razvoj i očuvanje nacionalnoga

identiteta. Objašnjava na primjerima načine zaštite i očuvanja prirodne, kulturne i povijesne baštine domovine (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

Analizom udžbenika može se zaključiti da se povijesni sadržaji u četvrtom razredu uvode uz pomoć vremenske lente. Učenici se trebaju upoznati s najznačajnijim osobama i događajima iz hrvatske povijesti, znati opisati kratke povijesne priče te ih smjestiti u odgovarajuće vremensko razdoblje. Također, važna je zadaća povijesnih sadržaja unutar nastave prirode i društva razvoj nacionalnog identiteta i osjećaja prema domovini. Udžbenike treba shvatiti kao pomoć pri planiranju nastave, međutim glavnu ulogu pri planiranju nastave ima učitelj koji odabire sadržaje, nastavne metode i oblike rada kako bi nastavu učinio što zanimljivijom i primjerenijom učenikovoj dobi.

Koren i Najbar-Agičić (2007) navode da poučavanje najvažnijih događaja hrvatske povijesti u 4. razredu može predstavljati veliki problem za učenike. Ukoliko sadržaj koji uče ne razumiju i samo mehanički memoriraju bez da usvoje osnovne koncepte, javlja se mišljenje da djeca te dobi nisu u stanju usvajati povijesne sadržaje. Međutim, pretjerano reduciranje nastavnog sadržaja može biti štetno za razvoj učeničkih vještina i sposobnosti. Stoga treba organizirati nastavu u kojoj će se realizirati ishodi učenja koji će kod učenika pobuditi želju i interes za povijesne sadržaje.

4.4. Povezanost ishoda učenja koji se realiziraju primjenom povijesnih sadržaja s načelom zavičajnosti

Načelo zavičajnosti i životne blizine promatra se s tri gledišta: prostora, vremena i stajališta. Sadržaji koji se poučavaju u nastavi prirode i društva moraju biti prostorno i vremenski bliski učeniku. Stoga, važnu ulogu imaju povijesne i društvene pojave u zavičaju (Bezić, 1973).

De Zan (2005) navodi da se principom zavičajnosti ostvaruju glavna didaktička pravila: od poznatog prema nepoznatom, od bližeg daljem, od jednostavnog složenom i od lakšeg težem. Nadalje, isti autor navodi da zavičaj obuhvaća naselje i prostor, kraj oko škole koju učenik polazi. Pojam zavičaja postupno se širi i

sadržajno bogati od početnog doživljavanja naselja kao zavičaja, zatim područje općine, pa županije sve do prostora domovine Republike Hrvatske.

Husanović-Pejnović (2011) definira zavičaj kao „mjesto rođenja (rodni kraj) ili življenja (tijekom duljeg razdoblja)“ (Husanović-Pejnović, 2011, str. 90) koje ima značajan utjecaj na dijete koje se u njemu razvija i raste. Stoga je zavičaj dio djetetovog osobnog identiteta jer su kroz njega sačuvani govor, običaji, nošnje, arhitektura, jela itd.

Zavičajne teme poučavaju se integrativnim pristupom jer učenici mlađe dobi objektivnu stvarnost doživljavaju cjelovito pri čemu se spajaju obilježja zavičaja, povijest zavičaja, geografska obilježja zavičaja, zanimanja ljudi u zavičaju te društveni odnosi u zavičaju. Sadržaji koji su učenicima emotivno bliski mogu poslužiti kao motivacijski i poticajni za složenije pothvate u nastavi poput projekata o temama iz zavičaja (Husanović-Pejnović, 2011).

5. NASTAVNE STRATEGIJE I METODE UČENJA I POUČAVANJA ZA REALIZACIJU ISHODA UČENJA VEZANIH UZ POVIJESNE SADRŽAJE

Nastavne metode u nastavi povijesti mogu se podijeliti na verbalne, vizualne i prakseološke (metoda praktičnih radova). Verbalnim metodama uspostavlja se komunikacija, motivirajućim i zanimljivim govorom učitelj budi interes učenika za nastavni sadržaj. Međutim, te se metode ne smiju pretvoriti u verbalizam u kojem nedostaje učenička aktivnost. Verbalne se metode dijele na monološke i dijaloške. Monološke metode ostvaruju se predavanjima, tumačenjima i objašnjenjima, dok se dijaloške metode koriste u intervjuu, razgovoru, diskusiji i polemici. U vizualnim metodama komunikacija se ostvaruje demonstriranjem. Zornost potiče osjetilno doživljavanje radi usvajanja činjenica. Za nastavu u kojoj se realiziraju ishodi učenja vezani uz povijesne sadržaje prigodne su ove vrste zorne građe: materijalni izvori, dokumentarne slike i filmovi, povijesno slikarstvo, portreti, umjetnički filmovi, karikature i simboličke slike, shematski planovi i povijesni zemljovid, dijagrami, grafikoni, sheme te televizijske emisije. Prakseološke metode odnose se na razvoj psihomotornog područja te se u ranijoj dobi koristi nastavno-istraživački pokus u kojem učenici samostalno rješavaju određene zadatke (Rendić Miočević, 2000).

Matijević i Radovanović (2011) ističu kako su za poučavanje i učenje važne kompetencije učitelja koje se stječu vježbanjem. Vježbanje uključuje proučavanje postojećih spoznaja iz literature i drugih izvora informacija, ali i stalno usavršavanje učitelja na metodičkim radionicama i seminarima. Stoga je važno napomenuti da „metodičke kompetencije podrazumijevaju cjeloživotno učenje.“ (Matijević, Radovanović, 2011, str 17). Nastavni sadržaji povijesnih tema redovito se aktualiziraju, nadopunjuju i reduciraju ovisno o promjenama u društvu. Izvori informacija se neprestano izmjenjuju, literatura se mijenja te ono što je vrijedilo prije deset godina danas više ne vrijedi. Učiteljeva je zadaća stalno pratiti promjene, biti u tijeku sa suvremenim događajima i prilagođavati nastavni proces najnovijim spoznajama iz područja odgoja i obrazovanja kako bi bio kvalitetan i svrhovit.

5.1. Prigodne teme, povijesne slike i razvojne teme

De Zan (2005) navodi da povijesne sadržaje u mlađim razredima spoznajemo kao prigodne teme, povijesne slike i razvojne teme.

Prigodne teme su oblik realizacije ishoda učenja koji su vezani uz povijesne sadržaje u nastavi prirode i društva u kojem tijekom godine učitelj prigodno izabire važne povijesne sadržaje kojima će uspješno realizirati te ishode učenja. To je potrebno unaprijed planirati za cijelu nastavnu godinu. Razlikuju se tri vrste prigodnih teme: prigodne teme vezane uz stanovite obljetnice, teme vezane uz znamenite povijesne osobe i teme vezane uz povijesne spomenike. Prigodne teme najčešće su povezane s načelom zavičajnosti i životne blizine (Bezić, 1973). De Zan (2005) prigodnim temama dodaje blagdane i svetkovine. Navodi primjere: Dani kruha – dani zahvalnosti, Dani sjećanja na pokojne, božićni i uskrsni blagdani te njihovo značenje za život obitelji. Također navodi da se obljetnice državnih blagdana, iako se odnose na povijesni događaj, obilježavaju ovisno o mjestu na kojem se škola nalazi. Prigodne teme vezane uz znamenite osobe poučavaju se u odnosu na učenikov zavičaj, izabiru se osobe iz zavičaja koje su se istaknule u znanosti, kulturi, tehnici, proizvodnji i drugim djelatnostima. Povijesni spomenici obuhvaćaju objekte iz prošlosti poput starih gradova, građevina, crkvi, škola. Važno je da učenici spoznaju na koje nas povijesne događaje ti spomenici podsjećaju.

Bezić (1973) *povijesne slike* opisuje kao isječke iz povijesti na temelju kojih učenici shvaćaju osnovne karakteristike povijesnih zbivanja. Povijesne slike u prvi plan stavljaju učenikov doživljaj, učenike se ne opterećuje sadržajima, već se grade trajnija znanja nastala putem doživljaja. Svrha je povijesnih slika učeničko shvaćanje kontinuiteta razvoja društva od daleke prošlosti do danas. Za analizu povijesnih slika važna su dva pravila. Činjenice se ne smiju zanemariti, ali se moraju svesti na minimum. Važno je odabrati bitne i relevantne sadržaje. Drugo, pri analizi povijesnih slika veliki značaj ima emocionalni doživljaj. Stoga, najbolje je povijesne slike analizirati na osnovu umjetničkih djela koja utječu na čovjekovu emocionalnu dimenziju (Bezić, 1973). De Zan (2005) navodi da su za analizu povijesnih slika prigodni ulomci iz pojedinih književnih djela, reprodukcije likovnih radova (skulpture, slike i dokumentirane fotografije), glazbena i plesna djela, filmovi i televizijske emisije. „Upotrebljavajući pri obradi povijesnih slika različite izvore znanja, pridonijet ćemo da ono bude što konkretnije i plastičnije.“ (De Zan, 2005, str. 219).

Razvojne teme omogućuju učenicima razumijevanje da se sve društvene pojave neprestano mijenjaju. Nadalje, pojave se stalno kreću te između dvije pojave postoje

uzročno-posljedične veze. Na te promjene utječe čovjek svojim djelovanjem. Razvojne su teme vrlo prigodno sredstvo za razvijanje dijalektičkog i povijesnog mišljenja (Bezić, 1973). One su obično društvene pojave, uzima se jedna društvena pojava te se promatra u svome razvoju (longitudinalno). Bezić (1973) navodi primjer u kojem učenici promatraju razvoj broda, od balvana do modernog broda. Učenicima su prikazane fotografije razvoja broda u kojima učenici zaključuju kako je svaki sljedeći model napredniji i kako je čovjek usavršavao brod do današnjeg oblika. Ovakav način rada omogućava učenicima da sami razmisle i stvaralačkim radom osmisle brod iz budućnosti. Na ovakav način mogu se prikazati i druge društvene pojave (Bezić, 1973). De Zan (2005) navodi da je potrebno odabrati onu razvojnu temu za čije prikazivanje ima dovoljno izvora i materijala. Autor navodi da su prigodne razvojne teme razvoj učenikove obitelji, razvoj načina putovanja u zavičaju, razvoj željeznice i cestovnog prometa, način proizvodnje, javnih službi u mjestu, sporta, oblika kuća, odijevanja itd. Stoga, ako nekoliko razvojnih tema analiziramo na odgovarajući način i prikažemo ih na vremenskoj crti, uočiti ćemo razvoj pojedinih društvenih pojava i društva u cjelini.

5.2. Vremenska crta

Vremenska crta, vremenska traka ili vremenska lenta je nastavno sredstvo na kojem se bilježi vremenski slijed događaja. Bezić (1973) navodi da je vremenska lenta dugačka traka od papira na kojoj je prikazano prošlo vrijeme u obliku odgovarajućih veličina. Pletenac (1990) vremensku lentu ili traku definira kao nastavno sredstvo na kojemu su u vodoravnom nizu ubilježeni događaji koji su se zbili u određenom vremenu. De Zan (2005) vremensku vrpču opisuje kao nastavno sredstvo koje olakšava uvođenje učenika u poimanje vremena. Autor navodi da vrpču možemo izraditi od različitog materijala (papira, tkanine) i različite dužine te na njoj označiti vrijeme (sate, dane, mjesece, godine, desetljeća, stoljeća). Vremenu pridružujemo događaje zabilježene na posebnoj kartici, aplikaciji.

Vremenska je crta vrsta grafičkih organizatora koji pripadaju skupini sekvencijalnih organizatora. „Sekvencijalni organizatori prikazuju događaje redoslijedom njihova pojavljivanja.“ (De Zan, Letina, Vasilj, 2018, str. 13). Vremenska crta, vrpca ili lenta omogućava učenicima lakše snalaženje u vremenskim odnosima te razumijevanje

uzroka, posljedica i kontinuiteta vremena. De Zan, Letina i Vasilj (2018) ističu da je vremenska crta osobito korisna za pregled povijesnih događaja jer vizualno prikazuje njihov slijed, a također može sadržavati i ilustracije važnih povijesnih događaja. Iako se najčešće primjenjuje u realizaciji ishoda učenja koji se ostvaruju analizom pojedinih povijesnih događaja, može se koristiti i za prikazivanje slijeda promjena, prikazivanje rasporeda aktivnosti tijekom dana ili tjedna, planiranje projekata u školskoj godini te prikazivanje znanstvenih promatranja tijekom vremena.

Učenici se s pojmom vremenska crta prvi put susreću u drugom razredu kada uče o sadašnjosti, prošlosti i budućnosti. U udžbeniku *Istražujmo naš svijet 2* (Kisovar Ivanda i Letina, 2020) navodi se da se prošlost, sadašnjost i budućnost mogu slikovito prikazati pomoću vremenske crte. Pojam vremenska crta, vrpca ili lenta učenici usvajaju u trećem razredu kada izvedu praktičan rad, odnosno izrađuju vremensku vrpcu svog prvog desetljeća života.

Autori udžbenika *Istražujmo naš svijet 3* (Letina, Kisovar Ivanda i Braičić, 2020) navode da vremenski slijed događaja prikazujemo vremenskom crtom, vrpcom ili lentom te ju čitamo s lijeva nadesno. Učenici imaju zadatak izraditi vremensku crtu (lentu) tako da za svaku godinu svog života pronalaze fotografiju te opisuju događaje iz te godine. Na ovaj način učenici shvaćaju kontinuitet vremena kroz vlastito iskustvo, razumiju kako događaje prikazujemo na vremenskoj crti i shvaćaju pojam desetljeća.

Fotografija 1.

Primjer vremenske crte: Moje prvo desetljeće

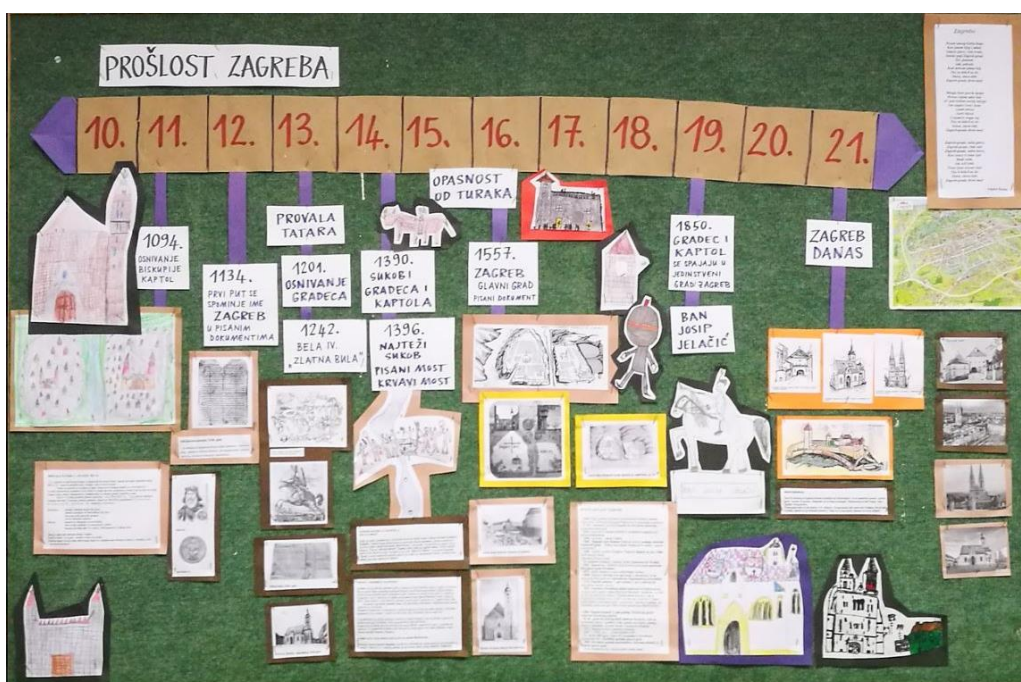
Napomena. Preuzeto s http://os-turnic-ri.skole.hr/radovi_ucenika?news_id=3251

Nastavna jedinica Stoljeće i tisućljeće važna je za daljnje učenje povijesnih događaja i snalaženje u vremenu. Pojmovi stoljeće i tisućljeće usvajaju se upravo uz pomoć

vremenske crte. Na vremenskim crtama priloženim u udžbeniku označene su prve i zadnje godine svakog stoljeća i tisućljeća. Ovu nastavnu jedinicu potrebno je dobro uvježbati pomoću vremenske crte na kojoj se prikazuju razni događaji kako bi učenici uspješno savladavali nadolazeće povijesne teme. Uz pomoć vremenske crte uči se i o povijesti zavičaja. Sve važne događaje i osobe učenici smještaju na vremensku crtu te određuju vremenske odnose.

Fotografija 2.

Primjer vremenske crte: Prošlost grada Zagreba

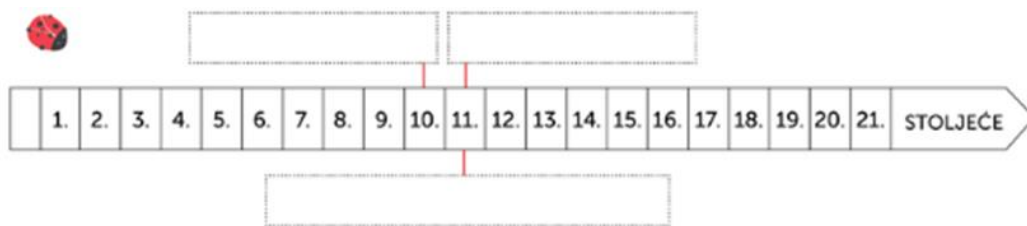

Napomena. Preuzeto s http://os-medvedgrad-zg.skole.hr/skola/projekti_copy/medvedgrad_medvednica

U četvrtom razredu zastupljenost vremenske crte je najveća jer se o svim događajima iz hrvatske prošlosti uči uz pomoć nje. U udžbeniku *Istražujmo naš svijet 4* (Kisovar Ivanda, Letina i Braičić, 2021) u svakoj nastavnoj jedinici iz nastavne cjeline *Prošlost domovine Hrvatske* nalazi se vremenska crta na kojoj učenici moraju označiti važne događaje.

Fotografija 3.

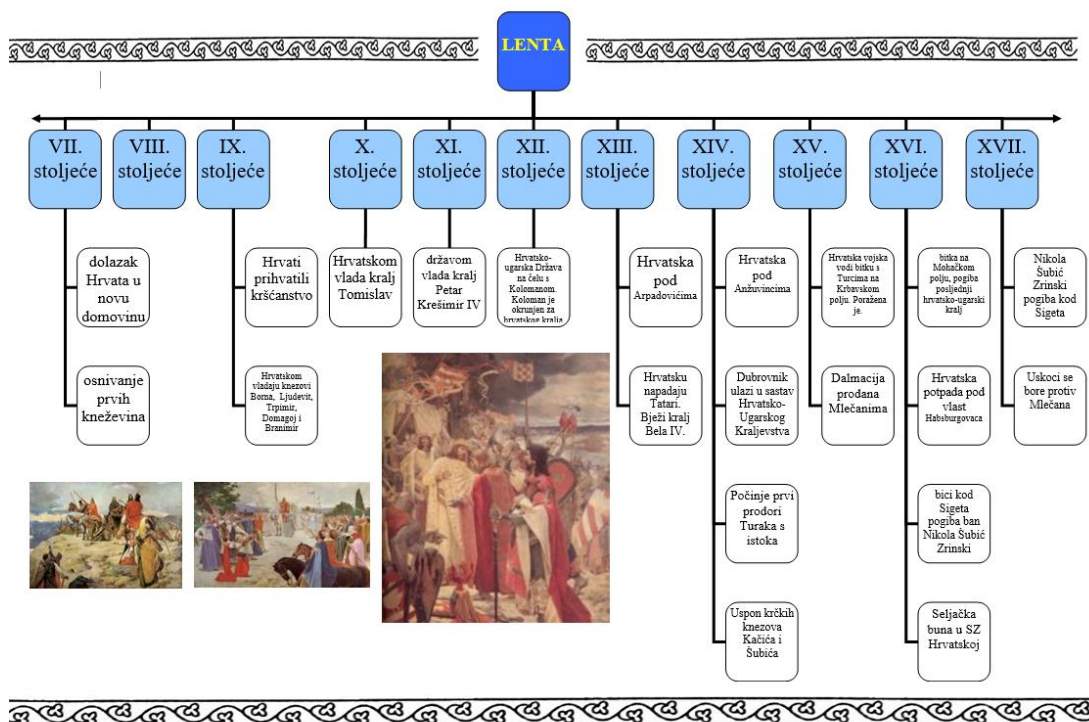
Primjer zadatka za učenike iz udžbenika *Istražujmo naš svijet 4* (Kisovar Ivanda, Letina i Braičić, 2021)

Upiši imena hrvatskih kraljeva u pravokutnik koji je povezan sa stoljećem u kojem su vladali.

Fotografija 4.

Primjer vremenske crte: *Povijest Hrvata*

Napomena. Preuzeto s <https://sites.google.com/site/4bsvetanedelja/projekti/povijesneosobe?overridemobile=true>

5.3. *Istraživačka nastava*

U novije vrijeme tradicionalna nastava zamjenjuje se nastavom koja je usmjerena na razvoj učeničkih kompetencija. Borić i Škugor (2011) navode kako je kurikulumskim pristupom reprodukcija znanja zamijenjena različitim razinama obrazovnih postignuća koja potiče razvoj kompetencija.

Pristup „nova povijest“ pojavio se u Zapadnoj i Sjevernoj Europi već u sedamdesetim i početkom osamdesetih godina. Zagovornici ovog pristupa izražavali su nezadovoljstvo tradicionalnim pristupom poučavanja povijesnih tema u školama pri čemu je naglasak na prijenosu znanja, proučavanju uglavnom događaja i ličnosti i pretrpanom kurikulumu. Zagovornici „nove povijesti“ zalagali su se za bolju ravnotežu između poučavanja učenika o prošlosti i osposobljavanja učenika za povijesno razmišljanje. Ovim pristupom učenike se poučava kako analizirati, interpretirati i sintetizirati dokaze dobivene iz raznih izvora (Strandling, 2005).

Strandling (2005) navodi da učenici moraju razumjeti kako su povjesničari i ostali koji pokušavaju rekonstruirati prošlost (muzejski kustosi, televizijski producenti, novinari itd.) ograničeni brojem dostupnih izvora te da iste dokaze mogu interpretirati i koristiti na različite načine. Stoga je jedna od važnijih zadaća pri poučavanju povijesnih tema analiza izvora te proučavanje više perspektiva kako bi se došlo do što točnijih zaključaka. (Strandling, 2005) „Suvremenoj školi primaran je zadatak da osposobi učenike da rješavaju probleme, dok je staroj na prvom mjestu bilo pamćenje gradiva.“ (Rendić Miočević, 2000, str. 38). Takva nastava naziva se problemska nastava, učenje putem rješavanja problema, istraživačka te stvaralačka nastava.

Postavljanje problema ili teme istraživanja povijesnih sadržaja ovisi o tome što se proučava. Različita je mikrostruktura rješavanja problema prilikom proučavanja izvora, teksta, povijesnog zemljovida, nastavne jedinice ili tematske cjeline. Međutim, istraživačka nastava povijesti mora imati globalnu strukturu koju čine priprema, spoznavanje novog sadržaja, vježbanje i ponavljanje te provjeravanje. Važnu ulogu ima pripremanje te veliku pozornost treba obratiti motivaciji i stvaranju pozitivnih emocija kod učenika (Rendić Miočević, 2000).

Rendić Miočević (2000) navodi kako u problemskim materijalima u pripremnom dijelu treba koristiti sadržaje koji će zainteresirati učenike i probuditi njihove

emocije. Pri korištenju ovakve nastave u jednoj nastavnoj jedinici predlaže sljedeću strukturu: postavljanje hipoteze, proučavanje povijesnih izvora i literature, uz problemske zadatke ili bez njih te vrednovanje hipoteze. Istraživačku nastavu prirode i društva vezanu uz povijesne sadržaje treba početi planirati u odnosu na izvore podataka koji bi učenicima mogli biti zanimljivi i korisni. Primjerice, učitelj može pripremiti dva novinska članka koja govore o istom događaju iz prošlosti koja učenici trebaju analizirati te usporediti i iznijeti vlastito mišljenje o tome koji izvor smatraju točnijim. Isto tako, učitelj može učenicima zadati zadatak da na temu neke manifestacije koja se obilježava u njihovom zavičaju (Prigorski dani, Samoborski fašnik, dani svetog Duje) samostalno pronađu izvore na internetu ili u knjižnici te saznaju kada, kako i zašto se obilježavaju ti događaji. Učenici, proučavajući dane izvore moraju riješiti problemske zadatke, koje je postavio učitelj te vrednovati početnu hipotezu.

Važnost istraživačke nastave naglašena je i u Kurikulumu za nastavni predmet Priroda i društvo za osnovne škole u Republici Hrvatskoj (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019) u konceptu *Istraživački pristup*. Ovakvim pristupom učenici razvijaju vještine koje su im potrebne za svakodnevni život jer razvijaju kritičko mišljenje pri čemu razmatraju dokaze i donose relevantne odluke. Budući da učenik uči koristiti različite izvore informacija, on se osposobljava i za daljnje obrazovanje i cjeloživotno učenje. Pri tome razvija znatiželju, kreativnost, vještinu promatranja, uspoređivanja, razvrstavanja, postavljanja pitanja, predviđanja, analiziranja, generaliziranja, vrednovanja, komuniciranja, prikupljanja informacija i slično.

5.4. Izvanučionička nastava

Izvanučionička nastava definira se kao „specifičan oblik nastave koji se izvodi izvan učionice, da bi se što bolje realizirali oni nastavni sadržaji za koje je potrebno neposredno promatranje.“ (Husanović-Pejnović, 2011, str. 46). Izvanučioničku nastavu čini šetnja, izlet, terenska nastava, ekskurzija, škola u prirodi. Pri realizaciji ishoda učenja u kojima se spoznaju povijesni sadržaji izvanučionička nastava ima značajnu ulogu. Najčešće se takva nastava provodi u muzejima, dvorcima i ostalim kulturno obrazovnim ustanovama (Husanović-Pejnović, 2011).

Prije samog provođenja izvanučioničke nastave potrebno je izraditi izvedbeni kurikulum koji polazi od načela zavičajnosti i životne blizine te načela cjelovitosti. Isto tako, važno je odrediti ishode učenja koje želimo postići, opseg i dubinu sadržaja i zadovoljenja interesa učenika. Ono što izvanučioničku nastavu čini izuzetno korisnom je neposredno promatranje. Neposredno promatranje sastoji se od dva dijela: analize i sinteze. Analiza uključuje izdvajanje dijela iz cjeline, rastavljanje na jasne primjetne pojedinosti, dok se sinteza odnosi na uklapanje svih pojedinačno promatranih detalja u složenu cjelinu što pohranjujemo u „arhivu slika“ u mozgu (Husanović-Pejnović, 2011).

Pri planiranju izvanučioničke nastave u muzej ili neku drugu kulturnu ustanovu potrebno je provjeriti mogućnost suradnje škole i muzeja. Muzeji često u svome programu nude kreativne radionice te stručna vodstva muzejskih pedagoga. „Muzejski pedagog je stručnjak iz područja kojim se bavi (povjesničar, biolog, fizičar i sl.) s pedagoškom izobrazbom.“ (Husanović-Pejnović, 2011, str. 84). Učenički dojmovi posjetu muzeju bit će snažniji i dublji ako je vođenje muzejske nastave bilo poticajno i dinamično.

Jagić (2010) u svome radu iznosi detaljan prikaz planiranja i provođenja izvanučioničke nastave u Dvorcu Trakošćan. Iako se radi o šestom razredu osnovne škole, sličan model može se primijeniti i u razrednoj nastavi. Ista autorica navodi prednosti učenja otkrivanjem koje se odvija prilikom posjete muzeju. Ono je temeljeno na metodama samostalnog istraživanja te kod učenika razvija originalnost, otvorenost duha i širinu pogleda (Jagić, 2010). U metodi otkrivanja važno je da učenici postavljaju pitanja kako bi došli do spoznaja. „Povijesno istraživanje znači da učenici nastoje pronaći informacije o različitim vidovima prošlosti u pojedinim razdobljima, i to proučavajući različite izvore da bi prepoznali sličnosti i razlike, uzroke i posljedice, vrijeme, te promjene i kontinuitet.“ (Trškan, 2007, str. 208). Važnost u ovakvom načinu učenja ima odabir i vrednovanje različitih izvora pri čemu se u muzeju učenici neposredno susreću sa slikama, fotografijama te pisanim izvorima.

Primjer izvanučioničke nastave u trećem razredu osnovne škole prilikom učenja o povijesti zavičaja mogao bi biti posjeta Muzeju Prigorja u Sesvetama. Planiranje izvanučioničke nastave započinje određivanjem cilja nastave pa se tako kao cilj

posjeta Muzeju Prigorja može odrediti ostvarivanje boljeg razumijevanja opće i lokalne povijesti sesvetskog kraja. Učitelj bi trebao provjeriti ima li muzej pedagoške djelatnosti te ostvariti suradnju s kustosima i muzejskim pedagozima ukoliko je to moguće. U ovom primjeru učitelj se dogovara s kustosom o aktivnostima te slijedi tehnička priprema koja obuhvaća dogovor o točnoj vrsti svih aktivnosti, njihovo vremensko planiranje i nositelje aktivnosti. Prije same provedbe izvanučioničke nastave učenici bi mogli istražiti u svojoj obitelji i susjedstvu podatke vezane uz povijest sesvetskog kraja te napisati kratki sastavak sa zanimljivostima koje su otkrili. Nakon toga, u razredu bi razgovarali i prezentirali svoje referate te se pripremili za odlazak u muzej. U muzeju bi ih proveo kroz stalnu postavu voditelj muzeja te bi nakon toga uslijedila radionica. Učenici bi u skupinama mogli izraditi plakate o tome što ih se najviše dojmilo i što su zapamtili. Uslijedila bi prezentacija i razgovor. Sama izvanučionička nastava završava u učionici u kojoj bi učenici iznijeli svoje dojmove, usporedili podatke koje su saznali od roditelja i poznanika s onima koje su otkrili u muzeju te zaključili što su sve naučili. Ovakva nastava može se organizirati posjetom bilo kojem muzeju koji se nalazi u blizini škole, uzevši pritom u obzir dob učenika i školski kurikulum. Važno je naglasiti da iako ovakav način nastave zahtijeva detaljnu pripremu i plan aktivnosti, rezultira trajnijim znanjem i stvaranjem pozitivnih stavova prema kulturnoj baštini.

5.5. Projektna nastava

Projektna nastava podrazumijeva samostalan rad učenika na nekom projektu pri čemu se kod učenika potiče radoznalost i učenje s razumijevanjem. Prednosti projektne nastave u odnosu na tradicionalnu su poticanje timskog duha i partnerskih odnosa, razvoj istraživačkih, komunikacijskih i kritičkih sposobnosti te usvajanje metodologije znanstvenoistraživačkog rada (Fabijanić, 2014).

Prema Cindrić (2006) etape projekta su: zapažanje problema, upoznavanje problema, postavljanje hipoteze, razmišljanje o načinima rješavanja, istraživački plan, izvedba, izvođenje zaključka, prezentacija (esej, PowerPoint prezentacija, plakat, izložba, album, monografija) i vrednovanje rada. Nadalje, autorica navodi da se sve etape mogu prepustiti učenicima, međutim, učitelj je taj koji treba pokrenuti projekt i razviti znatiželju kod učenika. Također, valja napomenuti da je kroz cijeli proces

učitelj moderator, on pomaže učenicima, ali ne nudi vlastita rješenja, njegov je zadatak pomoć pri pronalasku literature, materijala te organizacije. Isto tako, evaluacija rada u projektu ne odnosi se na učiteljevo ocjenjivanje, nego na samostalnu procjenu učenika o uspješnosti projekta i rezultatima rada (Cindrić, 2006).

Projektna nastava usmjerena je na učenika i potiče razvoj učeničkih kompetencija potrebnih u suvremenom društvu: naučiti kako se uči, naučiti istraživati, naučiti tražiti i odabirati informacije, naučiti koristiti se informacijama, metodama i teorijama, stjecati socijalne vještine, učiti živjeti zajedno, stjecati praktične i poduzetničke vještine. Učenici sudjeluju i u različitim iskustvenim situacijama te razvijaju pozitivnu sliku o sebi. Projekti se mogu klasificirati na različite načine pa tako s obzirom na ciljeve projekti su istraživački, humanitarni, ekološki, suradnički, praktični (npr. uređenje pješačkih staza, ili bojenje zidova učionica) i umjetnički. Prema trajanju projekti se dijele na poludnevne, cjelodnevne, tjedne, mjesečne, polugodišnje, godišnje i višegodišnje (Matijević i Radovanović, 2011).

Matijević i Radovanović (2011) napominju da predmetno-satni sustav nije pogodan didaktički i pedagoški okvir za zadovoljavanje interesa i potreba učenika prilikom izvođenja projektne nastave. U odnosu na predmetnu nastavu, prednost je razredne nastave što je učitelj svakodnevno u kontaktu s učenicima i ima mogućnost praćenja projekta te organizacije. Budući da se u nastavi prirode i društva uči o zavičaju učenika prigodne teme za ostvarivanje projekata povijesnih tema mogle bi biti: običaji zavičaja, povijesni predmeti iz zavičaja, gospodarske djelatnosti iz prošlosti, prometna povezanost zavičaja u prošlosti. U četvrtom razredu učenici bi mogli provesti projekte o dolasku Hrvata na područje današnje Hrvatske, kraljevima i kneževima. Učenici bi se na ovakav način susreli s različitim izvorima, pronašli bi različite zanimljive informacije, legende i slike pri čemu bi morali procijeniti jesu li izvori pouzdani. Isto tako, učenici bi mogli upoznati metodologiju znanstvenoistraživačkog rada jer bi u svome projektu mogli intervjuirati članove mjesne zajednice, prikupljati različite podatke, a kasnije prikazivati podatke uz pomoć tablica i grafikona.

Boras (2009) navodi primjer razrednog projekta „Putujmo kroz vrijeme“ kojim se realiziraju ishodi učenja koji se odnose na orijentaciju u vremenu u trećem razredu.

Učenici su samostalno otkrivali činjenice o prošlosti svoga mjesta i domovine. Učenici su bili podijeljeni u pet timova: odijevanje kroz vrijeme, pisma kroz vrijeme, ples i pjesma kroz vrijeme, prijevozna sredstva kroz vrijeme i moj grad kroz vrijeme. Svaki tim dobio je različite zanimljive zadatke i način prezentacije. Na primjer, tim odijevanje kroz vrijeme morao je prikazati odijevanje stanovnika u prošlosti s različitih područja Hrvatske, ali i osmisliti i kreirati odjeću budućnosti. Svoj rad učenici su prezentirali tako da su održali modnu reviju uz pojašnjenja koordinatora skupine. Ostale skupine proučavale su stara pisma, narodne pjesme, samostalno pronalazile informacije o razvoju prijevoznih sredstava od prošlosti do danas te proučavale povijest grada. Posebno su zanimljive bile prezentacije koje su uključivale plakate, ples i pjevanje uvježbanih koreografija, prezentaciju načinjenog modela prijevoznog sredstva budućnosti te prikaz razvoj grada Zagreba uz pomoć slika. Autorica navodi mnoge prednosti ovakvog rada kao što su poticanje znatiželje i interesa za prošlost, razvoj znanstvenog pristupa te kreativnosti. Također, naglašava kako u ovakvim nastavnim temama treba iskoristiti prikaz pomoću Vennovog dijagrama i umnih mapa kako bi se usporedile sličnosti i razlike između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Projekti vezani uz povijesne teme mogu se organizirati i u izvannastavnim aktivnostima. Ćosić (2008) navodi primjer projekta kojim se obilježava 120 godina Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Čepinu. Pripremanje za projekt sastojalo se od pronalaženja teme, formuliranja cilja i planiranja. Glavni cilj projekta bio je istražiti povijest DVD-a, međutim, formulirane su i ostale teme za planiranje istraživanja. Rad na projektu sastojao se od prikupljanja podataka, obrade podataka i predstavljanja rezultata rada. Učenice su podatke proučavale i analizirale te napisale esej i izradile PowerPoint prezentaciju. Svoj su rad učenice predstavile na Godišnjoj skupštini vatrogasaca, a kasnije i na županijskom natjecanju Osječko-baranjske županije iz povijesti. U obilježavanju obljetnica društava iz mjesne zajednice često sudjeluju učenici osnovnih škola koji se pritom uče znanstvenom istraživanju i proučavanju povijesti svoj zavičaja.

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

6.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati znanja i stavove budućih učitelja o povijesnim temama koje se poučavaju u nastavi prirode i društva te njihove vještine i sposobnosti za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi tog nastavnog predmeta. Iz navedenog cilja proizašli su sljedeći istraživački problemi i hipoteze.

6.2. Istraživačka problemi

Problem 1

Kakav je stav studenata Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu o povijesnim temama?

Problem 2

Kako budući učitelji procjenjuju svoje vještine potrebne za poučavanje povijesnih sadržaja?

Problem 3

Kakvo je znanje studenata Učiteljskog fakulteta u Sveučilišta u Zagrebu povijesnih sadržaja koji se poučavaju u nastavi prirode i društva?

Problem 4

Postoji li korelacija između poznavanja povijesnih sadržaja, stavova o njihovom poučavanju i samoprocjene vještina za njihovo poučavanje u nastavi prirode i društva studenata - budućih učitelja?

Problem 5

Postoji li statistički značajna razlika u znanju i stavovima studenata te njihove samoprocjene vještina s obzirom na a) ocjenu iz kolegija Hrvatska povijest b) godinu studija)?

6.3. Hipoteze

Hipoteza 1

Studenti Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu imaju pozitivan stav o poučavanju povijesnih tema u nastavi prirode i društva.

Hipoteza 2

Studenti Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu samoprocjenjuju svoje vještine potrebne za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva na visokoj razini.

Hipoteza 3

Većina studenata Učiteljskog fakulteta u Sveučilišta u Zagrebu posjeduje zadovoljavajući stupanj znanja (više od 60% točnih odgovora) povijesnih sadržaja koji se poučavaju u nastavi prirode i društva.

Hipoteza 4

Postoji korelacija između poznavanja povijesnih sadržaja, stavova o njihovom poučavanju i samoprocjene vještina za njihovo poučavanje u nastavi prirode i društva studenata - budućih učitelja. (Studenti s višim stupnjem znanja imaju pozitivnije stavove o poučavanju povijesnih tema i samoprocjenjuju svoje kompetencije za njihovo poučavanje znatno višima u odnosu na studente s nižim stupnjem znanja.)

Hipoteza 5

Nema statistički značajne razlika u znanju i stavovima studenata te njihove samoprocjene vještina s obzirom na a) ocjenu iz kolegija Hrvatska povijest b) godinu studija.

6.4. Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na uzorku od 157 studenata (N=157) 4. i 5. godine Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U istraživanju je sudjelovalo 76 studenata 4. godine i 81 student 5. godine.

6.5. Metoda istraživanja

Vrsta istraživanja je transversalno istraživanje. Podatci su prikupljeni deskriptivnom metodom, tehnikom anketiranja. Instrument za prikupljanje podataka bio je anketni upitnik u kojem su studenti 4. i 5. godine Učiteljskog fakulteta izrazili svoje stavove, samoprocjenu vještina i znanja o povijesnim sadržajima koji se poučavaju u nastavi prirode i društva. Ispitanici su odgovarali na pitanja anonimno te su bili obaviješteni o svrsi istraživanja. Upitnik se sastojao od tri djela. U prvom dijelu nalazilo se dvadeset tvrdnji kojima su se procjenjivali stavovi studenata o poučavanju povijesnih tema u nastavi prirode i društva pomoću Likertove skale procjene (1 - uopće se ne slažem, 2 - ne slažem se, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - slažem se, 5 - u potpunosti se slažem). Za provjeru prve hipoteze izračunao se stupanj slaganja s postavljenim hipotezama koje su se odnosile na pozitivan i negativan stav prema poučavanju povijesnih sadržaja. Za svaku tvrdnju izračunala se aritmetička sredina označenih odgovora te standardna devijacija prikazane u *Tablici 2* i *Tablici 3*. Drugi dio anketnog upitnika sastojao se od dvadeset vještina potrebnih za poučavanje povijesnih tema u kojima su studenti na Likertovoj skali samoprocjenjivali koliko su kod njih razvijene. Likertova skala uključivala je odgovore o razvijenosti vještina (1 - uopće nisu razvijene, 2 - slabo su razvijene, 3 - djelomično su razvijene, 4 - uglavnom su razvijene, 5 - u potpunosti su razvijene). Za provjeru druge hipoteze izračunao se stupanj samoprocjene vještina ispitanika te se za svaku tvrdnju izračunala aritmetička sredina i standardna devijacija prikazane u *Tablici 4*. Treći dio upitnika sastojao se od dvadeset pitanja u kojima se provjeravalo znanje studenata povijesnih sadržaja. Od toga, osamnaest pitanja zatvorenog tipa postavljeno je kao pitanja višestrukog izbora te dva pitanja otvorenog tipa. Za provjeru treće hipoteze izračunao se prosječan postotak ostvarenih bodova te se prikazala raspodjela ispitanika prema ostvarenim bodovima prikazana u *Grafikonu 1*. Statistička analiza rađena je u statističkom softveru R. U radu se koristi T-test te korelacija.

7. REZULTATI I RASPRAVA

Za provjeru prve hipoteze analizirao se prvi dio upitnika u kojem su se nalazile tvrdnje koje se odnose na stavove studenata o poučavanju povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva. U *Tablici 2* nalazi se petnaest tvrdnji koje su odnosile na pozitivan stav prema poučavanju povijesnih tema, a u *Tablici 3* nalazi se pet tvrdnji koje su odražavale negativan stav prema poučavanju povijesnih tema unutar nastave prirode i društva. U *Tablici 2* je prikazana je aritmetička sredina odgovora ispitanika za svaku tvrdnju koja je odražavala pozitivan stav te standardna devijacija. U *Tablici 3* prikazana je aritmetička sredina odgovora ispitanika za svaku tvrdnju koja je odražavala negativan stav te standardna devijacija.

Tablica 2.

Stupanj slaganja studenata s tvrdnjama koje odražavaju pozitivan stav prema povijesnim sadržajima

TVRDNJA	M	SD
Povijesni sadržaji u nastavi Prirode i društva su zanimljivi.	3,67	0,927
Povijesni sadržaji u nastavi Prirode i društva primjereni su dobi učenika.	3,84	0,826
Povijesnih sadržaja u nastavi Prirode i društva je premalo.	2,90	0,943
Na fakultetu sam dovoljno učio/la kako poučavati povijesne teme.	2,66	1,197
O učitelju najviše ovisi hoće li povijesni sadržaji učenicima biti zanimljivi.	4,15	0,836
Učitelj primjenom odgovarajućih nastavnih metoda i tehnika može bitno utjecati na interes učenika za povijesne sadržaje.	4,69	0,513
Povijesni sadržaji mogu se učenicima prikazati na mnoge zanimljive načine.	4,57	0,589
Za planiranje nastavnog Prirode i društva sata u kojem se poučavaju povijesne teme potrebno je puno vremena.	3,57	0,861
Nastavni sati u kojima se poučava povijesni sadržaj pogodni su za rad u skupinama.	3,98	1,009
Povijesni sadržaji koji se poučavaju u nastavi Prirode i društva omogućavaju učenicima da uče otkrivanjem i samostalno pronalaze	3,89	0,935

izvore i materijale.		
Posjete muzejima imaju vrlo veliku važnost za usvajanje i razumijevanje povijesnih sadržaja.	4,46	0,682
Učenici će mnogo više o prošlosti naučiti tijekom posjete muzeju ili kulturno-povijesnih spomenika na izvanučioničkoj nastavi, nego li nastavom u učionici.	4,15	0,911
Za poučavanje povijesnih sadržaja pogodno je organizirati istraživačku nastavu.	4,40	0,704
Učenici u primarnom obrazovanju (1.- 4. razreda) sposobni su sami pronaći izvore vezane uz povijesne sadržaje.	3,42	1,004
Znanja koja učenici steknu samostalnim istraživanjem o povijesnim temama su trajnija.	4,38	0,762
Pozitivan stav	3,92	0,846

Tablica 3.

Stupanj slaganja studenata s tvrdnjama koje odražavaju negativan stav prema povijesnim sadržajima

TVRDNJA	M	SD
Učenici povijesne sadržaje trebaju učiti isključivo vezano uz zavičaj u kojem žive.	1,87	0,945
U nastavi Prirode i društva u kojoj se poučavaju i uče povijesni sadržaji treba prevladavati frontalni rad jer se radi o apstraktnim pojmovima o kojima učenici nemaju prethodne spoznaje.	2,41	1,173
U nastavi Prirode i društva u kojoj se poučavaju i uče povijesni sadržaji učitelj se treba poslužiti predavačko-prikazivačkom nastavom, tijekom koje učenici pažljivo slušaju njegovo izlaganje.	2,81	1,206
Učenici neke dijelove povijesnih sadržaja trebaju naučiti napamet, iako ih ne razumiju.	2,02	1,062
Učenicima primarnog obrazovanja povijesni su sadržaji nezanimljivi i teški za razumijevanje.	2,98	1,068
Negativan stav	2,42	1,091

*kod izračuna ukupne razine stava koriste se inverzne vrijednosti

Iz prikazanih rezultata, uzevši u obzir vrijednosti iz *Tablice 2* i *Tablice 3* prosječna vrijednost pozitivnih stavova je 3,82 s prosječnim odstupanjem od aritmetičke sredine 0,947. Riječ je o uglavnom visokoj razini pozitivnih stavova (3,82 / 5,00; 76,00%).

Iz prikazanih rezultata potrebno je izdvojiti iz *Tablice 2* vrlo visok stupanj slaganja s tvrdnjom da učitelj primjenom odgovarajućih nastavnih metoda i tehnika može bitno utjecati na interes učenika za povijesne sadržaje ($M = 4,69$, $SD = 0,513$). Također, studenti prepoznaju važnost posjeta muzejima te su izrazili vrlo visok stupanj slaganja s tvrdnjom da posjete muzejima imaju veliku važnost za usvajanje i razumijevanje povijesnih sadržaja ($M = 4,46$, $SD = 0,682$). S druge strane, studenti su najmanji stupanj slaganja izrazili s tvrdnjama prikazanim u *Tablici 3* da učenici povijesne sadržaje trebaju učiti isključivo vezano uz zavičaj u kojem žive ($M = 1,87$, $SD = 0,945$) te da učenici neke dijelove povijesnih sadržaja trebaju naučiti napamet, iako ih ne razumiju ($M = 2,02$, $SD = 1,062$). Studenti su prepoznali važnost poučavanja povijesnih sadržaja u širem kontekstu te važnost učenja s razumijevanjem. Potrebno izdvojiti i tvrdnje u kojima studenti iskazuju neutralni stav i u kojima se pojavljuju velik broj različitih odgovora. To su tvrdnje da su studenti na fakultetu dovoljno učili kako poučavati povijesne teme ($M = 2,66$, $SD = 1,197$) te kako su učenicima primarnog obrazovanja povijesni su sadržaji nezanimljivi i teški za razumijevanje ($M = 2,98$, $SD = 1,068$).

Studenti većinom iskazuju pozitivne stavove i svjesni su odgovornosti učitelja za razvoj učeničkih znanja i vještina iz povijesnih sadržaja. Ipak, s nekim tvrdnjama studenti se nisu složili te je moguće da je tako zato što su se studenti tijekom školovanja susretali s učiteljima i profesorima koji nisu imali potrebne vještine pomoću kojih bi nastavu učinili zanimljivom i kvalitetnom. Interes za povijesne sadržaje treba razvijati od najranijeg stupnja obrazovanja stoga je potrebno educirati buduće učitelje o povijesnim sadržajima kroz kolegije Hrvatska povijest te Metodika prirode i društva kako bi bili kompetentni za organizaciju kvalitetne nastave.

Na temelju prikazanih rezultata utvrđuje se da se *Hipoteza 1. Studenti Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu imaju pozitivan stav o povijesnim temama, prihvaća.*

Za provjeru druge hipoteze analizirao se drugi dio upitnika u kojem su studenti procjenjivali vještine potrebne za poučavanje povijesnih sadržaja. Samoprocjena vještina potrebnih za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva prikazana je u *Tablici 3*. U *Tablici 3* prikazane su aritmetičke sredine svakog odgovora te standardna devijacija.

Tablica 4.

Samoprocjena vještina potrebnih za poučavanje povijesnih sadržaja unutar nastave prirode i društva

SAMOPROCJENA VJEŠTINA	M	SD
Motivacija za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi Prirode i društva.	3,37	1,054
Poznavanje povijesnih sadržaja u nastavi Prirode i društva.	3,44	1,030
Samouvjerenost u znanje povijesnih sadržaja.	3,15	1,070
Znatizeljja za proučavanje povijesnih tema izvan nastave Prirode i društva.	3,45	1,164
Dobre komunikacijske vještine.	4,14	0,913
Poznavanje vremenske crte.	3,91	1,031
Sposobnost organizacije posjete muzeju ili kulturno-povijesnim spomenicima u izvanučioničkoj nastavi.	3,84	1,097
Snalažljivost u nepredviđenim i novim situacijama.	3,75	1,007
Sposobnost suradnje s kustosima i muzejskim pedagozima.	3,50	1,203
Sposobnost organizacije izvanučioničke nastave u zavičaju učenika.	3,83	1,042
Poznavanje prigodnih tema, povijesnih slika i razvojnih tema.	3,52	0,948
Sposobnost organizacije istraživačke nastave povijesnih sadržaja.	3,62	1,086
Prilagodljivost raznim situacijama.	3,92	0,955
Interes za organizaciju projektne nastave povijesnih sadržaja.	3,83	1,082
Inovativnost i kreativnost u organizaciji nastavnog sata Prirode i društva u kojem se poučavaju povijesne teme.	3,71	0,984
Dobro upravljanje vremenom.	3,90	0,904
Ustrajnost u rješavanju problema.	4,03	0,934

Otvorenost prema različitim mišljenjima i stavovima.	4,27	0,879
Sposobnost pronalaska različitih izvora informacija i podataka.	4,11	0,844
Sposobnost povezivanja povijesnih sadržaja sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta/područja.	3,85	0,945
Samoprocjena vještina	3,76	1,001

Iz prikazanih rezultata prosječna vrijednost samoprocjene vještina je 3,76 s prosječnim odstupanjem od aritmetičke sredine 1,001. Riječ je o pozitivno usmjerenoj samoprocjeni vještina budući da studenti procjenjuju kako su nabrojane vještine za poučavanje povijesnih sadržaja uglavnom razvijene (3,76 / 5,00; 75,00%).

Iz *Tablice 4* vidljivo je kako studenti na najvišoj razini samoprocjenjuju vještine otvorenost prema različitim mišljenjima i stavovima ($M = 4,27$, $SD = 0,879$) te dobre komunikacijske vještine ($M = 4,41$, $SD = 0,913$). S druge strane, vještine koje studenti procjenjuju da su najmanje razvijene su samouvjerenost u znanje povijesnih sadržaja ($M = 3,15$, $SD = 1,070$) i motivacija za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi Prirode i društva ($M = 3,37$, $SD = 1,054$).

Rezultati pokazuju da studenti nemaju velik interes za poučavanje povijesnih sadržaja te se to može povezati s manjkom samouvjerenosti u poznavanje povijesnih sadržaja. S boljom pripremom na fakultetu mogla bi narasti i motivacija za poučavanje povijesnih sadržaja. S druge strane, studenti na visokoj razini procjenjuju vještine potrebne za izvođenje kvalitetne nastave kao što su sposobnost pronalaska različitih izvora informacija te otvorenost prema različitim mišljenjima. Ove vještine mogu doprinijeti organizaciji kvalitetne nastave u kojoj učenici istražuju različite izvore i aktivno sudjeluju u raspravi.

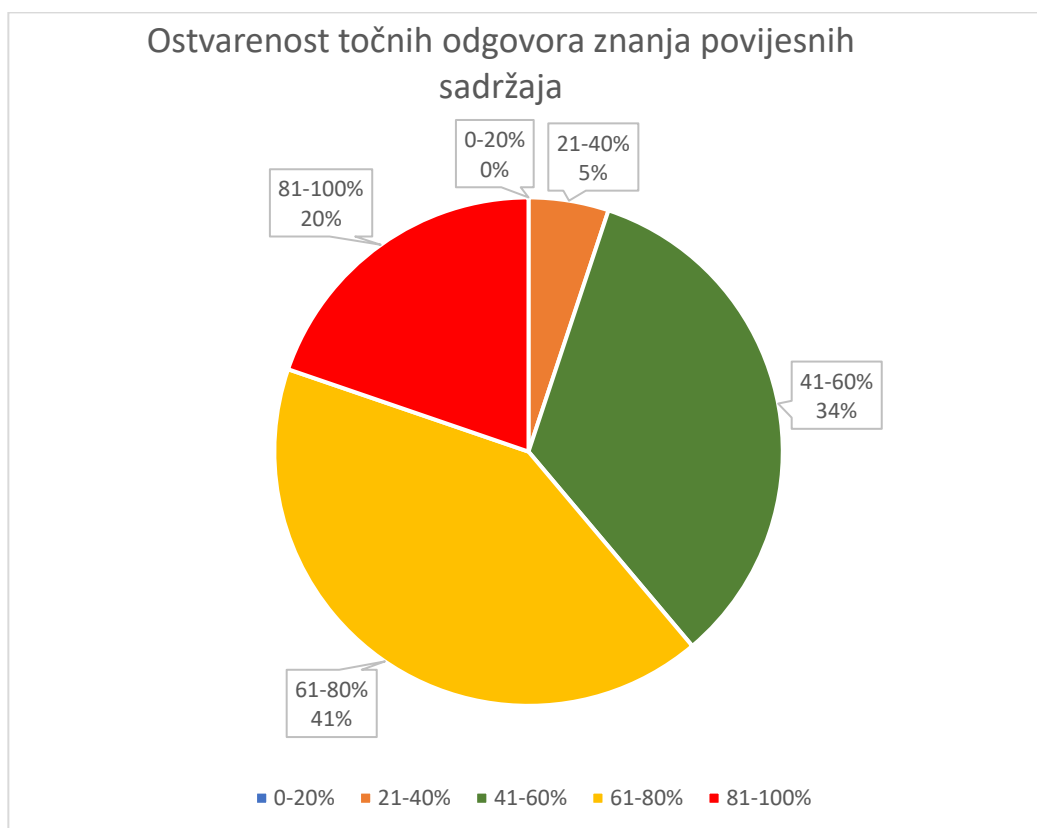
Na temelju prikazanih rezultata utvrđuje se da se *Hipoteza 2. Studenti Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu samoprocjenjuje vještine potrebne za poučavanje povijesnih sadržaja na visokoj razini*, odbacuje.

Za provjeru treće hipoteze bilo je potrebno istražiti kakvo je znanje studenata o povijesnim sadržajima koji se poučavaju unutar nastave prirode i društva. Ispitanici

su od mogućih 22 boda prosječno ostvarili 15,29 bodova, odnosno 69,51% te ostvarili srednji stupanj znanja iz povijesnih sadržaja koji se poučavaju u nastavi prirode i društva. *Grafikon 1* prikazuje da je 0% studenata imalo između 0 i 20% bodova, 5% studenata ostvarilo je između 21% i 40% bodova, 34% studenata ostvarilo je između 41 i 60% bodova, najviše studenata, njih 41% ostvarilo je između 61% i 89% bodova te je 20% studenata ostvarilo između 81% i 100% bodova. Iz prikazanog grafikona može se zaključiti da je većina studenata, njih 61% ostvarilo djelomično ili potpuno zadovoljavajući stupanj znanja povijesnih sadržaja iz prirode i društva. Međutim, zabrinjavajući je podatak da čak 39% budućih učitelja, koji će poučavati učenike o povijesnim sadržajima u nastavi prirode i društva, nije ostvarilo zadovoljavajući postotak znanja o povijesnim sadržajima.

Grafikon 1

Ostvarenost točnih odgovora znanja povijesnih sadržaja

Tablica 5.*Postotak točnih odgovora na pitanja zatvorenog tipa*

Pitanje	Točan odgovor	Postotak točnih odgovora
Dan državnosti Republike Hrvatske obilježava se:	30. svibnja	72,6%
Dani kruha obilježavaju se u:	listopadu	70,1%
Treće tisućljeće je:	započelo 2001 godine	69,4%
Kulturno-povijesni spomenik koji nije pod posebnom zaštitom UNESCO-a:	Katedrala svetog Petra i Pavla Apostola u Osijeku	79,0%
Dinastija Trpimirović vladala je:	od 9. do 12. stoljeća	72,0%
Petar Krešimir IV. za kralja je okrunjen u:	Biogradu	33,8%
Bašćanska ploča darovnica je kojeg kralja?	Zvonimira	82,8%
Tko je porazio hrvatsku vojsku u bitci na Krbavskom polju u 15. stoljeću?	Osmanlije	75,8%
Zašto su pogubljeni Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan?	Zato što su u tajnoj zavjeri pokušali pružiti otpor Habsburgovcima	58,0%
Koje je godine hrvatski jezik proglašen službenim za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda?	1847.	69,4%
Kako se zvala država u koju je Hrvatska ušla nakon Prvog svjetskog rata?	Država Srba, Hrvata i Slovenaca	65,0%
Što se dogodilo Stjepanu Radiću?	Ubijen je u Narodnoj skupštini u Beogradu	76,4%
Nezavisna Država Hrvatska:	je nastala uz pomoć Njemačke i Italije	60,5%
Kojeg datuma je Hrvatski sabor	25. lipnja 1991.	85,4%

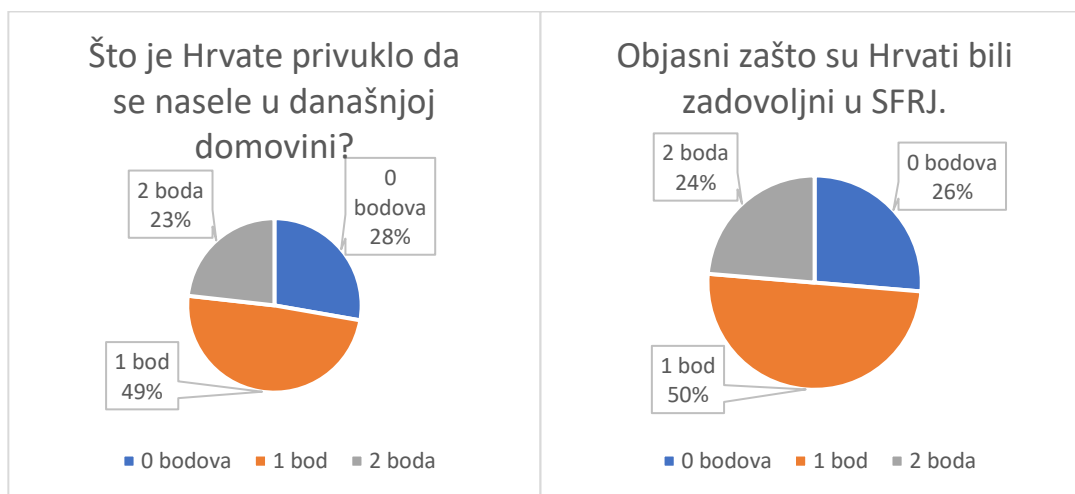
proglasio samostalnu Republiku Hrvatsku?		
Koji je grad simbol Domovinskog rata?	Vukovar	100%
Republika Hrvatska članica je Europske unije od:	1. srpnja 2013.	83,4%
Hrvatsko-ugarski kralj Bela IV proglasio je grad Zagreb slobodnim kraljevskim gradom. Kako se zove isprava koja to potvrđuje?	Zlatna bula	89,2%
Tko je bio vođa Hrvatskog narodnog preporoda?	Ljudevit Gaj	83,4%
Prosječni postotak na odgovorima zatvorenog tipa		73,52%

*Tablica 5 prikazuje postotak točnih odgovora na pitanja zatvorenog tipa. Iz Tablice 5 vidljivo je da su ispitanici najveći postotak točnih odgovora imali na pitanja *Koji je grad simbol Domovinskog rata?* (100%) te *Hrvatsko-ugarski kralj Bela IV proglasio je grad Zagreb slobodnim kraljevskim gradom. Kako se zove isprava koja to potvrđuje?* (89,2%). Najmanje točnih odgovora bilo je na pitanja *Petar Krešimir IV. za kralja je okrunjen u:* (33,8%) i *Zašto su pogubljeni Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan?* (58,0%). Iz Tablice 5 može se zaključiti kako na samo jednom pitanje većina studenata nije znala točan odgovor, dok je na ostala pitanja točno odgovorilo više od 50% ispitanika.*

Dva pitanja otvorenog tipa bodovala su se na način da je za netočan odgovor dodijeljeno 0 bodova, djelomično točan odgovor 1 bod te potpuno točan odgovor 2 boda. *Grafikon 2* prikazuju koliko su bodova ispitanici dobili na pitanjima otvorenog tipa.

Grafikon 2.

Ostvarenost bodova na pitanjima otvorenog tipa

Iz *Grafikona 2* može se zaključiti da su ispitanici su na pitanjima otvorenog tipa odgovorili na sličan način. Najveći broj ispitanika dobio je 1 bod (49% i 50%), 0 bodova dobio je manji broj ispitanika (28% i 26%) te najmanji broj ispitanika dobio je 2 boda (23% i 26%).

Na temelju prikazanih rezultata utvrđuje se da se Hipoteza 3. *Većina studenata Učiteljskog fakulteta u Sveučilišta u Zagrebu posjeduje zadovoljavajući stupanj znanja (više od 60% točnih odgovora) o povijesnim sadržajima iz prirode i društva, djelomično prihvaća, a djelomično odbacuje.* Hipoteza se djelomično prihvaća jer određeni postotak pokazuje visok stupanj znanja, ali nije zadovoljavajući rezultat u kojem 39% budućih učitelja pokazuje samo djelomična ili nepotpuna znanja. Budući učitelji trebali bi posjedovati dovoljnu razinu znanja o sadržajima koje će poučavati učenike jer postoji mogućnost da će se njihovo neznanje odraziti i na buduće učenike.

Za provjeru 4. hipoteze, *Postoji korelacija između poznavanja povijesnih sadržaja, stavova o njihovom poučavanju i samoprocjene vještina za njihovo poučavanje u nastavi prirode i društva studenata - budućih učitelja,* bilo potrebno izračunati korelacije između varijabli koje su prikazane u *Tablici 6*.

Tablica 6.

Korelacije između stavova, samoprocjene vještina i znanja budućih učitelja o povijesnim sadržajima u nastavi prirode i društva

	Stav	Vještine	Znanje
Stav		0.299	0.179
Vještine	0.299		0.183
Znanje	0.179	0.183	
r – koeficijent korelacije: 0-0,2 – nikakva ili neznatna povezanost 0,2-0,35 – slaba povezanost između varijabli 0,35-0,65 – srednje jaka povezanost 0,65-0,85 – visoka povezanost			

Iz *Tablice 6* vidljivo je da najveća povezanost postoji između stava i samoprocjene vještina ($r = + 0.299$). Koeficijent korelacije označava slabu povezanost te su ispitanici koji su izrazili pozitivniji stav na višoj razini su procijenili svoje vještine. Između stava i znanja postoji neznatna povezanost ($r = + 0.179$), kao i između samoprocjene vještina i znanja ($r = + 0.183$). Iako su koeficijenti korelacije niski, utvrđena je pozitivna korelacija među ispitanim varijablama.

Istraživanjem je potvrđena hipoteza 4, *Studenti s višim stupnjem znanja imaju pozitivnije stavove o poučavanju povijesnih tema i samoprocjenjuju svoje kompetencije za njihovo poučavanje znatno višima u odnosu na studente s nižim stupnjem znanja*. Ovakvi rezultati dovode do zaključka da studenti koji nemaju dovoljno razvijena znanja o povijesnim sadržajima samoprocjenjuju svoje vještine na nižoj razini te imaju negativnije stavove. Boljom pripremom na fakultetu kroz kolegij Hrvatska povijest te upoznavanjem sa sadržajem koji će poučavati, budući učitelji mogli bi razviti pozitivnije stavove te vještine koje će im biti potrebne u budućem radu.

U zadnjem dijelu istraživanja provjeravala se 6. hipoteza, *Nema statistički značajne razlika između studenata 4. i 5. godine u znanju i stavovima te njihove samoprocjene vještina s obzirom na a) ocjenu iz kolegija Hrvatska povijest b) godinu studija.*

Istraživanjem je potvrđeno da nema statistički značajne razlike u odnosu stava i ocjene iz kolegija Hrvatska povijest (t-vrijednost = 0,176, p = 0,860).

Tablica 7.

Usporedba stavova studenata Učiteljskog fakulteta o povijesnim sadržajima u nastavi prirode i društva s obzirom na ocjenu iz kolegija Hrvatska povijest

Ocjena iz kolegija Hrvatska povijest	N	Aritmetička sredina	Postotak slaganja s pozitivnim tvrdnjama o povijesnim sadržajima
2	5	3,55	71,0%
3	18	3,78	75,6%
4	65	3,84	76,8%
5	68	3,85	77,0%
Ukupno	167	3,82	76,0%

Iz *Tablice 7* može se očitati da su studenti koji su imali ocjenu 2 iz kolegija Hrvatska povijest ostvarili najmanju aritmetičku sredinu ($M = 3,55$) u stavovima o povijesnim sadržajima u nastavi prirode i društva. Studenti koji su imali ocjenu 3 iskazali su pozitivnije stavove te je njihova aritmetička sredina malo veća ($M = 3,87$). Razlika u aritmetičkoj sredini u stavovima između studenata koji su imali 4 i 5 iz kolegija Hrvatska povijest je neznčajna te iznosi svega 0,01. Iz ovih rezultata može se zaključiti da se primjećuje razlika u stavovima između studenata koji su imali niže ocjene (2 i 3) iz kolegija Hrvatska povijest, međutim nema razlike u stavovima između studenata koji su imali visoke ocjene (4 i 5).

Istraživanjem se došlo do rezultata da ne postoji statistički značajna razlika između studenata 4. i 5. godine u stavovima o povijesnim sadržajima u nastavi prirode i društva (t -vrijednost = 1,298, p = 0,196).

Tablica 8.

Usporedba stavova 4. i 5. godine Učiteljskog fakulteta o povijesnim sadržajima u nastavi prirode i društva

Godina studija	N	Aritmetička sredina	Postotak slaganja s pozitivnim tvrdnjama o povijesnim sadržajima
4. godina	76	3,78	75,6%
5. godina	81	3,88	77,6%
Ukupno	167	3,82	76,0%

Iz *Tablice 8* vidljivo je da je razlika između stavova vrlo mala te 4. godina ostvarila je aritmetičku sredinu 3,78, a 5. godina 3,88, od maksimalne vrijednosti 5,00 za slaganje s tvrdnjama koje se odnose na pozitivan stav prema povijesnim sadržajima u nastavi prirode i društva.

Istraživanjem se također došlo do zaključka da se nema statistički značajne razlike u odnosu samoprocjene vještina i ocjene iz kolegija Hrvatska povijest (t -vrijednost = 0,199, p = 0,843).

Tablica 9.

Usporedba samoprocjene vještina studenata Učiteljskog fakulteta o povijesnim sadržajima u nastavi prirode i društva s obzirom na ocjenu iz kolegija Hrvatska povijest

Ocjena iz kolegija Hrvatska povijest	N	Aritmetička sredina	Postotak procjene razvijenosti vještina
2	5	3,27	64,6%

3	18	3,68	73,6%
4	65	3,76	75,2%
5	68	3,81	76,2%
Ukupno	167	3,76	75,0%

Tablica 9 prikazuje samoprocjenu vještina potrebnih za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva s obzirom na ocjenu iz kolegija Hrvatska povijest. Rezultati pokazuju da studenti koji su imali veću ocjenu iz kolegija Hrvatska povijest procjenjuju svoje vještine potrebne za poučavanje povijesnih sadržaja na višoj razini.

Rezultati istraživanja također pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u samoprocjeni vještina između studenata 4. i 5. godine Učiteljskog fakulteta (t -vrijednost = 0,914, p = 0,362).

Tablica 10.

Usporedba samoprocjene vještina 4. i 5. godine Učiteljskog fakulteta o povijesnim sadržajima u nastavi prirode i društva

Godina studija	N	Aritmetička sredina	Postotak procjene razvijenosti vještina
4. godina	76	3,70	74,0%
5. godina	81	3,81	76,2%
Ukupno	167	3,76	75,0%

Tablica 10 prikazuje usporedbu samoprocjene vještina studenata 4. i 5. godine Učiteljskog fakulteta. Rezultati pokazuju da je razlika aritmetičke sredine između samoprocjene studenata 4. i 5. godine 0,11 te potvrđuje da nema statistički značajne razlike u samoprocjeni vještina potrebnih za poučavanje povijesnih sadržaja s obzirom na godinu studija.

Daljnijim istraživanjem došlo se do rezultata da ne postoji statistički značajna razlika s obzirom na znanje povijesnih sadržaja i ocjenu iz kolegija Hrvatska povijest (t -vrijednost = 1,944, p = 0.054), međutim ova vrijednost je vrlo blizu granice značajnosti (>0.05).

Tablica 11.

Usporedba znanja povijesnih sadržaja studenata Učiteljskog fakulteta s obzirom na ocjenu iz kolegija Hrvatska povijest

Ocjena iz kolegija Hrvatska povijest	N	Ostvareni bodovi (maksimalno 22)	Postotak točnih odgovora
2	5	14,2	64,5%
3	18	15,1	68,6%
4	65	14,7	65,5%
5	68	16,0	72,7%
Ukupno	167	15,3	69,5%

Istraživanjem se došlo do rezultata da su studenti koji su imali ocjenu 5 iz kolegija Hrvatska povijest ostvarili najveći broj bodova u upitniku, a studenti koji su imali ocjenu 2 najmanji broj bodova. Međutim, studenti koji su imali ocjenu 3 iz kolegija Hrvatska povijest ostvarili su veći broj bodova od studenata koji su imali ocjenu 4.

Istraživanjem je potvrđeno da ne postoji statistički značajna razlika između znanja studenata 4. i 5. godine (t -vrijednost = 0,548, p = 0,584). Studenti 4. godine prosječno su ostvarili 68,0% bodova, dok su studenti pete godine prosječno ostvarili 70,9% bodova u pitanjima koja se odnose na znanje iz povijesnih sadržaja. Rezultati su prikazani u *Tablici 12*.

Tablica 12.

Usporedba znanja povijesnih sadržaja studenata 4. i 5. godine Učiteljskog fakulteta

Ocjena iz kolegija Hrvatska povijest	N	Ostvareni bodovi (maksimalno 22)	Postotak točnih odgovora
4. godina	76	15,1	68,1%
5. godina	81	15,6	70,9%
Ukupno	167	15,3	69,5%

Istraživanjem je potvrđena hipoteza 6, *Nema statistički značajne razlika u znanju i stavovima studenata te njihove samoprocjene vještina s obzirom na a) ocjenu iz kolegija Hrvatska povijest b) godinu studija.*

8. ZAKLJUČAK

Poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva ima posebnu važnost jer učenike osposobljava za razumijevanje koncepta vremena, uočavanje uzročno-posljedičnih veza između događaja, pamćenje važnih događaja te smještanje u vremensko razdoblje. Zbog toga, velika je važnost utvrđivanja stavova i motivacije budućih učitelja za organizaciju i pripremanje nastavnih sati u kojima se poučavaju povijesni sadržaji budući da navedene varijable mogu imati utjecaj na kvalitetu poučavanja povijesnih sadržaja.

Ovim istraživanjem potvrđeno je da budući učitelji iskazuju pozitivan stav prema povijesnim temama unutar prirode i društva. Studenti 4. i 5. godine Učiteljskog fakulteta u Zagrebu prepoznaju ulogu učitelja u planiranju i provedbi nastavnih sati u kojima se poučavaju povijesne teme, prepoznaju važnost izvanučioničke nastave u kojoj se poučavaju povijesni sadržaji te značaj istraživačke nastave u kojoj se usvajaju povijesni sadržaji.

Budući učitelji procjenjuju vještine potrebne za poučavanje povijesnih sadržaja uglavnom razvijenima. Studenti samoprocjenjuju kako su najrazvijenije vještine otvorenost prema različitim mišljenjima i stavovima, dobre komunikacijske vještine te sposobnost pronalaska različitih izvora informacija i podataka. Valja napomenuti da vještine samouvjerenost u znanje povijesnih sadržaja i motivacija za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi Prirode i društva, koje su usko vezane uz povijesne sadržaje, studenti procjenjuju na nižoj razini. To se može povezati i s manjim slaganjem s tvrdnjom: Na fakultetu sam dovoljno učio/la kako poučavati povijesne teme. Iz rezultata se može zaključiti kako studenti smatraju da bi na studiju trebali više učiti o povijesnim sadržajima te bi tako porasla i njihova sigurnost i motivacija za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva.

Znanje budućih učitelja o povijesnim sadržajima je na djelomično zadovoljavajućoj razini. Više od 50% budućih učitelja (61%) ostvarilo je rezultat veći od 60% na pitanjima u kojima se ispituje znanje. Studenti su pokazali bolje znanje u pitanjima koja se odnose na opću kulturu (npr. *Kulturno-povijesni spomenik koji nije pod posebnom zaštitom UNESCO?*) od pitanja vezanih uz povijest Hrvata (npr. *Zašto su pogubljeni Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan?*). Većina studenata je na pitanjima otvorenog tipa dobila barem jedan bod od moguća dva boda, samo mali broj njih nije znao ništa o postavljenom pitanju (26% i 28%). Iz istraživanja proizlazi da većina

studenata zna odgovoriti na osnovna pitanja iz povijesnih tema koja se poučavaju u nastavi prirode i društva, ali zabrinjava rezultat u kojem čak 39% studenata pokazuje razinu znanja ispod 60%. Istraživanje ukazuje na potrebu bolje organizacije i provedbe kolegija u kojima se uči hrvatska povijest kako bi budući učitelji na kraju studiranja imali trajna znanja i razvijene vještine za potrebne kvalitetnu organizaciju nastave prirode i društva u kojoj se poučavaju povijesni sadržaji.

Ovo istraživanje može biti temelj za neko složenije istraživanje, ali i poticaj da se na učiteljskim studijima više poučava o nastavnim strategijama i metodama pogodnim za poučavanje povijesnih tema kako bi sati u kojima se poučavaju povijesni sadržaji bili što zanimljiviji.

9. PRILOZI

Prilog 1. *Anketni upitnik za studente 4. i 5. godine Učiteljskog fakulteta u Zagrebu*

Poštovane kolegice i kolege 4. i 5. godine Učiteljskog fakulteta, studentica sam 5. godine Učiteljskog fakulteta u Zagrebu te provodim istraživanje u svrhu izrade diplomskog rada koji je vezan uz poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi Prirode i društva. Istraživanje provodim iz Metodike Prirode i društva pod mentorstvom doc. dr. sc. Alene Letine.

Upitnik je podijeljen u tri djela, ispituju se stavovi i mišljenja, vještine i znanja vezana uz povijesne teme. U upitniku nema točnih i netočnih odgovora stoga Vas molim da odgovorite iskreno, kako se osjećate ili mislite vezano uz pojedino pitanje u upitniku. Ispunjavanje ovog upitnika je dobrovoljno i anonimno. Rezultati ovog upitnika će se upotrebljavati isključivo u istraživačke svrhe izrade diplomskog rada. Ispunjavanje anketnog upitnika traje do 10 minuta.

Unaprijed se zahvaljujem na suradnji.

1. Spol

- a) M
- b) Ž

2. Godina studija

- a) 4.
- b) 5.

3. Studijski program

- a) Hrvatski modul
- b) Modul informatika
- c) Modul likovni
- d) Odgojne znanosti
- e) Učiteljski studij s pojačanim engleskim jezikom
- f) Učiteljski studij s pojačanim njemačkim jezikom

4. Prosječna ocjena na studiju

- a) 2

- b) 3
- c) 4
- d) 5

5. Ocjena iz kolegija Hrvatska povijest

- a) 2
- b) 3
- c) 4
- d) 5

Stavovi i mišljenja o povijesnim temama

U ovom dijelu upitnika ispitivat će se stavovi o povijesnim temama unutar nastave Prirode i društva.

- 1 - Ne slažem se u potpunosti
- 2 - Ne slažem se
- 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem
- 4 - Slažem se
- 5 - Slažem se u potpunosti

Povijesni sadržaji u nastavi Prirode i društva su zanimljivi.	1	2	3	4	5
Povijesni sadržaji u nastavi Prirode i društva primjereni su dobi učenika.	1	2	3	4	5
Povijesnih sadržaja u nastavi Prirode i društva je premalo.	1	2	3	4	5
Na fakultetu sam dovoljno učio/la kako poučavati povijesne teme.	1	2	3	4	5
Učenici povijesne sadržaje trebaju učiti isključivo vezano uz zavičaj u kojem žive.	1	2	3	4	5
O učitelju najviše ovisi hoće li povijesni sadržaji učenicima biti zanimljivi.	1	2	3	4	5
Učitelj primjenom odgovarajućih nastavnih metoda i tehnika može bitno utjecati na interes učenika za povijesne sadržaje.	1	2	3	4	5
Povijesni sadržaji mogu se učenicima prikazati na mnoge zanimljive načine.	1	2	3	4	5
Za planiranje nastavnog Prirode i društva sata u kojem se poučavaju povijesne teme potrebno je puno vremena.	1	2	3	4	5
U nastavi Prirode i društva u kojoj se poučavaju i uče povijesni sadržaji treba prevladavati frontalni rad jer se radi o apstraktnim	1	2	3	4	5

pojmovima o kojima učenici nemaju prethodne spoznaje.					
U nastavi Prirode i društva u kojoj se poučavaju i uče povijesni sadržaji učitelj se treba poslužiti predavačko-prikazivačkom nastavom, tijekom koje učenici pažljivo slušaju njegovo izlaganje.	1	2	3	4	5
Učenici neke dijelove povijesnih sadržaja trebaju naučiti napamet, iako ih ne razumiju.	1	2	3	4	5
Nastavni sati u kojima se poučava povijesni sadržaj pogodni su za rad u skupinama.	1	2	3	4	5
Povijesni sadržaji koji se poučavaju u nastavi Prirode i društva omogućavaju učenicima da uče otkrivanjem i samostalno pronalaze izvore i materijale.	1	2	3	4	5
Posjete muzejima imaju vrlo veliku važnost za usvajanje i razumijevanje povijesnih sadržaja.	1	2	3	4	5
Učenici će mnogo više o prošlosti naučiti tijekom posjete muzeju ili kulturno-povijesnih spomenika na izvanučioničkoj nastavi, nego li nastavom u učionici.	1	2	3	4	5
Za poučavanje povijesnih sadržaja pogodno je organizirati istraživačku nastavu.	1	2	3	4	5
Učenici u primarnom obrazovanju (1.- 4. razreda) sposobni su sami pronaći izvore vezane uz povijesne sadržaje.	1	2	3	4	5
Znanja koja učenici steknu samostalnim istraživanjem o povijesnim temama su trajnija.	1	2	3	4	5
Učenicima primarnog obrazovanja povijesni su sadržaji nezanimljivi i teški za razumijevanje.	1	2	3	4	5

Vještine poučavanja povijesnih sadržaja

U ovom dijelu ispitivat će se koliko su razvijene Vaše vještine potrebne za poučavanja povijesnih tema unutar nastave Prirode i društva.

- 1 - Uopće nisu razvijene
- 2 - Slabo su razvijene
- 3 - Djelomično su razvijene
- 4 - Uglavnom su razvijene
- 5 - U potpunosti su razvijene

Motivacija za poučavanje povijesnih sadržaja u nastavi Prirode i društva.	1	2	3	4	5
Poznavanje povijesnih sadržaja u nastavi Prirode i društva.	1	2	3	4	5
Samouvjerenost u znanje povijesnih sadržaja.	1	2	3	4	5
Znatizelja za proučavanje povijesnih tema izvan nastave Prirode i društva.	1	2	3	4	5

Dobre komunikacijske vještine.	1	2	3	4	5
Poznavanje vremenske crte.	1	2	3	4	5
Sposobnost organizacije posjete muzeju ili kulturno-povijesnim spomenicima u izvanučioničkoj nastavi.	1	2	3	4	5
Snalažljivost u nepredviđenim i novim situacijama.	1	2	3	4	5
Sposobnost suradnje s kustosima i muzejskim pedagozima.	1	2	3	4	5
Sposobnost organizacije izvanučioničke nastave u zavičaju učenika.	1	2	3	4	5
Poznavanje prigodnih tema, povijesnih slika i razvojnih tema.	1	2	3	4	5
Sposobnost organizacije istraživačke nastave povijesnih sadržaja.	1	2	3	4	5
Prilagodljivost raznim situacijama	1	2	3	4	5
Interes za organizaciju projektne nastave povijesnih sadržaja.	1	2	3	4	5
Inovativnost i kreativnost u organizaciji nastavnog sata Prirode i društva u kojem se poučavaju povijesne teme.	1	2	3	4	5
Dobro upravljanje vremenom.	1	2	3	4	5
Ustrajnost u rješavanju problema.	1	2	3	4	5
Otvorenost prema različitim mišljenjima i stavovima.	1	2	3	4	5
Sposobnost pronalaska različitih izvora informacija i podataka.	1	2	3	4	5
Sposobnost povezivanja povijesnih sadržaja sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta/područja.	1	2	3	4	5

Znanja povijesnih sadržaja

U ovom odjeljku ispitivat će se znanja povijesnih sadržaja koji se poučavaju unutar Prirode i društva. Molim vas da na pitanja odgovarate samostalno, bez pomoći interneta. Samo je jedan točan odgovor za svako pitanje.

1. Dan državnosti Republike Hrvatske obilježava se:

- a) 5. kolovoza
- b) 8. listopada
- c) 30. svibnja
- d) 22. lipnja
- e) 15. ožujka

2. Dani kruha obilježavaju se u:

- a) rujnu
- b) listopadu
- c) studenom

- d) travnju
- e) svibnju

3. Treće tisućljeće je:

- a) započelo 2000 godine
- b) započelo 2001 godine
- c) započelo 3001 godine
- d) završilo 2999 godine
- e) završilo 4000 godine

4. Kulturno-povijesni spomenik koji nije pod posebnom zaštitom UNESCO-a:

- a) Eufrazijeva bazilika u Poreču
- b) Katedrala svetog Jakova u Šibeniku
- c) Katedrala svetog Petra i Pavla Apostola u Osijeku
- d) Povijesna jezgra grada Trogira
- e) Dioklecijanov palača u Splitu

5. Dinastija Trpimirović vladala je:

- a) od 7. do 9 stoljeća
- b) od 9. do 12. stoljeća
- c) od 12. do 15. stoljeća
- d) od 15. do 16. stoljeća
- e) od 17. do 18. stoljeća

6. Petar Krešimir IV. za kralja je okrunjen u:

- a) Šibeniku
- b) Zadru
- c) Splitu
- d) Solinu
- e) Biogradu

7. Bašćanska ploča darovnica je kojeg kralja?

- a) Tomislava
- b) Petra Svačića

- c) Petra Krešimira IV.
- d) Zvonimira
- e) Stjepana Držislava

8. Tko je porazio hrvatsku vojsku u bitci na Krbavskom polju u 15. stoljeću?

- a) Mađari
- b) Habsburgovci
- c) Osmanlije
- d) Mlečani
- e) Poljaci

9. Zašto su pogubljeni Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan?

- a) Zato što su izdali hrvatske plemiće
- b) Zato što su se suprotstavili Osmanlijama
- c) Zato što se odupirali Ugarskim vladarima
- d) Zato što nisu htjeli sudjelovati u ratu na strani Habsburgovaca
- e) Zato što su u tajnoj zavjeri pokušali pružiti otpor Habsburgovcima

10. Koje je godine hrvatski jezik proglašen službenim za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda?

- a) 1827
- b) 1847
- c) 1867
- d) 1887
- e) 1907

11. Kako se zvala država u koju je Hrvatska ušla nakon Prvog svjetskog rata?

- a) Država Srba, Hrvata i Slovenaca
- b) Kraljevina Jugoslavija
- c) Republika Jugoslavija
- d) Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
- e) Druga Jugoslavija

12. Što se dogodilo Stjepanu Radiću?

- a) Ubijen je u Prvom svjetskom ratu
- b) Ubijen je u Drugom svjetskom Ratu
- c) Ubijen je u Narodnoj skupštini u Beogradu
- d) Ubijen je na trgu u Beogradu
- e) Ubijen je u saboru u Zagrebu

13. Nezavisna Država Hrvatska:

- a) je nastala voljom naroda
- b) je nastala uz pomoć Njemačke i Italije
- c) bila je tolerantna prema svim narodnostima
- d) nije imala logore
- e) osnovana je 1945

14. Kojeg datuma je Hrvatski sabor proglasio samostalnu Republiku Hrvatsku?

- a) 21. travnja 1991.
- b) 23. svibnja 1991.
- c) 25. lipnja 1991.
- d) 27. srpnja 1991.
- e) 29. kolovoza 1991.

15. Koji je grad simbol Domovinskog rata?

- a) Dubrovnik
- b) Zadar
- c) Petrinja
- d) Karlovac
- e) Vukovar

16. Republika Hrvatska članica je Europske unije od:

- a) 1. srpnja 2011.
- b) 1. srpnja 2012.
- c) 1. srpnja 2013.
- d) 5. srpnja 2011.
- e) 5. srpnja 2012.

17. Hrvatsko-ugarski kralj Bela IV proglasio je grad Zagreb slobodnim kraljevskim gradom. Kako se zove isprava koja to potvrđuje?

- a) Pacta conventa
- b) Povelja o neovisnosti Gradeca
- c) Poljički statut
- d) Zlatna bula
- e) Cetingradska povelja

18. Tko je bio vođa Hrvatskog narodnog preporoda?

19. Što je Hrvate privuklo da se nasele u današnjoj domovini?

20. Objasni zašto su Hrvati bili nezadovoljni u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji.

LITERATURA

- Bezić, K. (1973). *Metodika nastave prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.
- Boras, M. (2009). Suvremeni pristupi nastavi prirode i društva, *Škola i život*, 55 (21) 40-49.
- Borić, E., Škugor, A. (2011). Uloga udžbenika iz prirode i društva u poticanju kompetencija učenika, *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 57 (26), 50-59.
- Bukovac, M. (2018). Povijesni i geografski sadržaji u nastavi prirode i društva (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:636848>
- Cindrić, M. (2006). Projektna nastava i njezine primjene u nastavi fizike u osnovnoj školi, *Magistra Iadertina*, 1 (1), 33-47.
- Ćosić, S. (2008). Projekt u izvannastavnim aktivnostima – povijest: Stručni članak iz prakse, *Povijest u nastavi*, 11 (1), 109-113.
- De Zan, I. (2005). *Metodika nastave prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.
- De Zan, I., Letina, A., Vasilj, M. (2018). Primjena grafičkih organizatora u nastavi Prirode i društva, *Suvremena pitanja - časopis za prosvjetu*, 13 (26), 11-24.
- Fabijanić, V. (2014). Projektna nastava: primjena u izradi istraživačkih radova učenika, *Educatio biologiae: časopis edukacije biologije*, 1 (1) 89-69.
- Husanović-Pejnović, D. (2011). *Održivi razvoj i izvanučionička nastava u zavičaju*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jagić, S. (2010). Izvanučionička nastava u muzeju Dvor Trakošćan, *Povijest u nastavi*. 2 (16), 299-308.
- Kisovar Ivanda, T., Letina, A. (2020). *Istražujemo naš svijet 2, udžbenik za prirodu i društvo u drugom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kisovar Ivanda, T., Letina, A., Braičić, Z. (2021). *Istražujemo naš svijet 4, udžbenik za prirodu i društvo u četvrtom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Koren, S., Najbar-Agičić, M. (2007). Europska iskustva i nastava povijesti u obveznom obrazovanju, *Povijest u nastavi*, 5 (10), 117-174.

Letina, A., Kisovar Ivanda, T., De Zan, I. (2019). Istražujemo naš svijet 1, udžbenik za prirodu i društvo u prvom razredu osnovne škole. Zagreb: Školska knjiga.

Letina, A., Kisovar Ivanda, T., Braičić, Z., (2020). Istražujemo naš svijet 3, udžbenik za prirodu i društvo u trećem razredu osnovne škole. Zagreb: Školska knjiga.

Mađarević, S. (2013). Metode praktičnih radova u nastavi povijesti (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:049778>

Matijević M., Radovanović, D. (2011). *Nastava usmjerena na učenika*. Zagreb: Školske novine.

Marinović, M. (2014). *Nastava povijesti usmjerena prema ishodima učenja, Metodički priručnik za nastavnike povijesti*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.

Matanović, A. (2013). Povijesne teme u udžbenicima Prirode i društva za treće i četvrte razrede u razdoblju od 1985. do 2005. godine (Diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu Filozofski Fakultet, Zagreb.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. (2019). Kurikulum za nastavni predmet Priroda i društvo za osnovne škole u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Narodne novine.

Pletenac, V. (1991). *Osnove metodike nastave prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.

Rendić Miočević, I. (2000). *Učenik – istražitelj prošlosti: novi smjerovi u nastavi povijesti*. Zagreb: Školska knjiga.

Strandling, R. (2005). *Multiperspektivnost u nastavi povijesti*. Zagreb: Srednja Europa.

Trškan, D. (2007). Terenski rad u nastavi povijesti – učenje metodom otkrivanja, *Povijest u nastavi*. 10 (2). 207-216.

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristio drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)